

INNOCENTII III

ROMANI PONTIFICIS

DE QUADRIPARTITA SPECIE NUPTIARUM

LIBER.

(TROMBELLI, *Bedæ et Claudii Taurinensis, itemque aliorum veterum Patrum Opuscula*, Bononiæ, 1755, in quarto.)

Incipit prologus libri *De quadripartita specie nuptiarum*¹ domini Innocentii papæ tertii ad Benedictum presbyterum.

Gaudeo,² dilectissime frater in Domino, quod studiosum intelligo circa sacrarum intelligentiam Scripturarum; hoc enim studium decet Domini Sacerdotem, cui datum est ex officio regni Dei noscere mysteria. Propter quod in veteri Sacerdotio novi præferente figuram³ logion inter cætera, pontificale pectus ornabat, quod quadrangulum erat, et duplex. Quia nimirum ratio Sacerdotis, quam et loco præsignat, et nomine, debet discernere inter quatuor: Inter verum, et falsum, ne deviet in credendis: et inter bonum, et malum, ne deviet in agendis, Debet etiam discernere pro duobus; pro Sacerdote videlicet, et populo: ne si cæcus⁴ cæcum duxerit, ambo præcipitentur in foveam. Erat ergo quadrangulum propter quadrifarium intellectum, quem Sacerdos in Scriptura debet habere. Erat et duplex propter geminum testamentum, quod Sacerdoti non expedit ignorare. Quadrangulum propter Novum, quod in quatuor Evangeliiis continetur. Duplex est propter Vetus, quod in duabus tabulis exaratur. Quis autem possit vitare quod nescit? aut quis possit agere quod ignorat? Scriptum est enim: ⁵ Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Noluit⁶ intelligere, ut bene ageret: iniquitatem meditatus est in cubili suo. Ipsi vero⁷ non cognoverunt vias meas, quibus juravi in ira mea; si introibunt in requiem meam. Tu scientiam⁸ repulisti, et ego te repellam, ne sacerdotio fungaris mihi. Propterea⁹ populus meus captivus ductus est in Ægyptum, quia non habuerunt scientiam. Nobiles ejus interierunt fame, et multitudo ejus siti exaruit.¹⁰ Defecerunt ab esca oves, quia non erant in præsepio oves. Cum ergo labia Sacerdotis debeant custodire scientiam, quia legem de ore ejus exquirunt, tu cupiens esse quod diceris, in lege Domini jugiter meditaris; et quod tuo non prævales argumento percipere, alieno satagis documento videre: malens esse veritatis discipulus, quam magister erroris. In rationali quippe judicii, de quo fecimus mentionem, Urim, et Thummim id est manifestatio, et veritas, posita fuisset sequuntur; quia in pectore Sacerdotis manifesta debet esse cognitio veritatis. Hujus itaque studii fervore succensus sæpe cum multa precum instantia postulasti, quatenus de Nuptiis sponsi, et sponsæ compendiosum tibi tractatum exigerem: in quo carnalium, et spiritualium nuptiarum similitudines assignarem, et præcipue Psalmum quadragesimum quartum exponerem, in quo de Nuptiis sponsi, et sponsæ multimoda laude tractatur. Ego vero non meo, sed tuo satisfaciens desiderio, præbeo, quod optasti; sciens opus non respondere materiæ, nec ædificium fundamento. Feci tamen utcunque, non quod volui, sed quod valui multis impeditus angustiis, quas ipse mecum ex magna parte portasti

Explicit prologus.

¹ Sermonem, eundem titulum habentem, id est de quatuor speciebus desponsationum, recitavit Innocentius III in *Consecratione Pontificis* pag. 191. Tom. 1. sed brevis ille est, et vix ea attingit, quæ in eo tractatu, quem damus, copiose exequitur. ² An is est Benedictus Cardinalis *S. Petri ad Vincula*, ad quem una cum Cardinale P. XII Apostolorum diriguntur litteræ Innocentii III (pag. 9 et 18, Tom. 2)? viderit Lector. Sed cur vocatur is *frater*, cum presbyteros etiam Cardinales *filios* appellare Pontifices soleant? An in amanuensem id referendum est, qui cum in vetusto codice invenerit litteram *f.* interpretatus est *frater*, cum *filius* poni debuisset? An Innocentius virum sibi probatissimum, quem *angustiarum suarum participem* deinceps appellat, fratris nomine honestare voluit? Judicet id quoque Lector. ³ *Exod.* 28, 15 et 16. ⁴ *Matth.* cap. 18, 14. ⁵ *Psalm.* 81, 5. ⁶ *Psalm.* 55, 4 et 5. ⁷ *Psalm.* 74, 11. ⁸ *Osee* 4, 6. ⁹ *Isaiæ* 5, 13. ¹⁰ Aut vetustam aliquam versionem sequitur, aut aliquod, sed nostris temporibus minime vulgatum, adagium.

INCIPIT LIBER

DE QUADRIPARTITA SPECIE NUPTIARUM.

Sacra docente Scriptura, didicimus quatuor esse species Nuptiarum juxta quatuor theologicos intellectus : Historicum, Allegoricum, Tropologicum, et Anagogicum. Primum inter virum, et legitimam feminam. Secundum inter Christum, et sanctam Ecclesiam. Tertium inter Deum, et justam animam. Quartum inter Verbum, et humanam naturam. De primis nuptiis Protoplastus evigilans prophetavit : ¹¹ *Propter hoc relinquet homo patrem suum, et matrem, et adhærebit uxori suæ : et erunt duo in carne unâ.* De secundis nuptiis Angelus in Apocalypsi loquitur ad Joannem : ¹² *Veni, et ostendam tibi sponsam, uxorem Agni.* De tertiis nuptiis ait Dominus per Prophetam Oseam : ¹³ *Sponsabo te mihi in justitia, et judicio, et in misericordia, et miserationibus.* De quartis nuptiis sponsa dicit in Canticis : ¹⁴ *Egredimini, filiæ Sion, et videte Regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua in die desponsationis suæ : quasi dicat : O filiæ Sion, id est Judæi fragiles, et carnales, egredimini de tenebris infidelitatis, et ignorantiae, et videte non oculis corporis, sed oculis cordis, id est credite, Regem Salomonem, id est Christum verum pacificum, qui fecit ¹⁵ utraque unum, in diademate, quo coronavit eum mater sua, id est in illa gratia singulari, qua concepit eum Virgo Maria sine pruritu carnis, sine fervore libidinis, sine labe peccati, sanctum, mundum et immaculatum : juxta quod Angelus inquit ad Virginem : ¹⁶ Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi : ideoque quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei. In die desponsationis, id est Incarnationis suæ, quando ¹⁷ Verbum caro factum est, et naturam desponsavit humanam.*

De quadripartita specie Nuptiarum.

In hac quadripartita specie Nuptiarum quoddam, et admiratione pariter et veneratione dignissimum reperimus ; et quod per primam efficitur, ut sint duo in una carne, per secundam efficitur, ut sint duo in uno corpore : per tertiam efficitur, ut sint duo in uno spiritu ; per quartam efficitur, ut sint duo in una persona. De prima namque testatur auctoritas : ¹⁸ *Erunt duo in carne una ; propter quam unionem Veritas intulit : ¹⁹ Itaque jam non sunt duo, sed una caro.* De secunda dicit Apostolus : ²⁰ *Omnia membra corporis cum sint multa, unum corpus sunt. Ita et nos ²¹ unum corpus sumus in Chri-*

sto ; propter quam unionem idem Apostolus subdit : ²² Etenim omnes nos in unum corpus baptizati sumus. De tertia vero dicit idem Apostolus : ²³ *Qui adhæret Domino, unus spiritus est, et unus spiritus est cum eo, propter quam unionem Joannes Apostolus : ²⁴ Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.* De quarta, fides Catholica confitetur, quod : ²⁵ *sicut anima rationalis, et caro unus est homo : ita Deus, et homo unus est Christus ; propter quam ineffabilem unionem Evangelista testatur, quia ²⁶ Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Primam ergo unionem recte Carnalem : secundam Sacramentalem : tertiam spirituales : et quartam dixerimus Personalem. Carnalem, ut diximus, inter virum, et mulierem legitimam : Sacramentalem inter Christum, et sanctam Ecclesiam : spirituales inter Deum, et justam animam : personalem inter Verbum, et humanam naturam.

De causa conjugii inter Verbum, et humanam naturam.

Ut enim inter Deum, et hominem inimicitiarum destructo pariete, pacis reformaretur integritas, nuptiale fœdus inter Verbum et humanam naturam per Incarnationis mysterium est contractum. Nam *Verbum ²⁷ caro factum est, et habitavit in nobis.* Antequam Verbum caro fieret, procul habitabat a nobis ; ubi vero factum est Verbum caro, habitavit in nobis. Juxta quod alibi legitur ²⁸ : *Inhabitabo in eis, et inambulabo inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus.* Quia vero nec in angelis, nec in hominibus parem, aut similem poterat invenire, secundum illud quod legitur ²⁹ : *Quis in rubibus æquabitur Domino ? aut quis similis erit Deo inter filios Dei ? exinanivit se ³⁰ formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. ³¹ Paulo minus ab angelis minoratus est, quando non solum servilem formam accepit, verum et passibilem naturam assumpsit.*

De Sponsalibus.

³² *Non enim Angelos, sed semen Abraham apprehendit, cum quo longe prius de matrimonio contrahendo convenerat dicens ³³ : In semine tuo benedicentur omnes gentes. Non dicit in seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno semine tuo, ³⁴ qui est Christus ; quasi dicat, de semine tuo carnem accipiam, propter quam dabitur non solum Judæis, sed omnibus gentibus benedictio.*

¹¹ Gen. 2, 24. ¹² Cap. 21, 9. ¹³ Cap. 2, 19. ¹⁴ Cap. 3, 11. ¹⁵ Ephes. 2, 14. ¹⁶ Lucæ 1, 35. ¹⁷ Jo. 1, 14. ¹⁸ Gen. 2, 24. ¹⁹ Marci. 10, 8. ²⁰ I Corinth. 12, 12. ²¹ Rom. 12, 5. ²² I Corinth. 6, 17. ²³ I Corinth. 12, 13. ²⁴ Epist. 1. cap. 4, 6. ²⁵ In Symbolo, quod tribuitur Athanasio. ²⁶ Jo. 1, 14. ²⁷ Jo. 1, 14. ²⁸ II Corinth. 6, 16. ²⁹ Psalm. 88, 7. ³⁰ Philip. 2, 7. ³¹ Psalm. 8, 6. ³² Hebr. 2, 16. ³³ Gen. 22, 18. ³⁴ Galat. 3, 16.

De Juramento.

Eandem ipsi regi David de conjugio consummando juravit, secundum Davidicum dictum : ³⁵ *Juravit Dominus David veritatem, et non frustrabitur eam : de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Propter quod Angelus inquit ad Virginem ³⁶ : *Dabit ei Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum.* Nam et Isaias Propheta prædixerat ³⁷ : *Super solium David, et super regnum ejus sedebit.*

De Familia.

Quia ergo filius regis erat, decebat, ut acciperet conjugem de semine regio : Est enim Rex ³⁸ regum, et Dominus dominantium. De cujus nuptiis epithalamicum canticum Psalmista composuit ³⁹ : *Eructavit cor meum (inquit) verbum bonum; dico ego opera mea regi.*

De Genere.

Et quoniam erat de Patre sine matre, decebat ut acciperet conjugem de matre sine patre; secundum illud Propheticum : ⁴⁰ *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet.* Et iterum : *Ecce Virgo ⁴¹ concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

De Dote.

Verum quia Domini ⁴² est terra, et plenitudo ejus, orbis terrarum, et universi qui habitant in eo, et ipse ⁴³ bonorum nostrorum non indiget, dos ei nec dari poterat, nec debebat.

De Donatione.

Sed ipse sicut immensus donationem propter nuptias fecit eximiam. *Postula, inquit ⁴⁴, a me, et dabo tibi Gentes hæred tatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. Omnia ⁴⁵ subjecisti sub pedibus ejus, oves, et boves universas, insuper et pecora campi.*

De Forma.

Ut autem, qui splendor est gloriæ, gloriosam sibi desponsaret, et splendidam, eam quidem, et lavit, et unxit: lavit ab omni labe peccati, ut esset sine ruga prorsus, et macula; quatenus eam immunem a culpa susciperet. *Ascendit enim ⁴⁶ Dominus nubem levem, id est assumpsit carnem a peccatis immunem; et intravit Ægyptum, id est venit in mundum. Et unxit ⁴⁷ oleo lætitiæ præ consortibus tuis, ut esset spectabilis forma præ filiis hominum: propter veritatem, et mansuetudinem, et justitiam. Spiritus ⁴⁸, inquit, Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me.*

De Tempore.

Tempus autem plenitudinis, et annum benignitatis elegit, in quo : *Misit ⁴⁹ Deus Filium suum natum de muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret.* Nam *Lex ⁵⁰ per Moysen data est, gratia, et veritas per Jesum Christum facta est.*

A

De Paranympo.

In hoc vero nuptiali commercio paranympus fuit Angelus Gabriel, qui missus ad Virginem, eam suaviter salutavit : ⁵¹ *Ave, inquit, gratia plena: Dominus tecum.* Statimque thalamum præparans virginalem, adjunxit : ⁵² *Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Quo per consensum Virginis præparato : ⁵³ *Ecce, inquit, ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum, protinus inter Verbum et humanam naturam sacrosanctum conjugium est contractum. Quia: Verbum caro factum est, et habitavit in nobis ⁵⁴. Beata, ⁵⁵ quæ credidit, quoniam omnia completa sunt ei.*

De Testibus.

Ne vero conjugium esset omnino clandestinum, quatuor adfuerunt personæ; Pater, et Mater, Sacerdos, et Paranympus: quos utique Deum Patrem et Virginem Matrem, Spiritum Sanctum et Gabrielem Angelum intelligimus. Sed Pater et Spiritus Sanctus interius invisibiliter adfuerunt; Mater et Angelus exterius visibiliter astiterunt.

Contra Maleficum.

Pauci quidem, et tales, quos nullus suspicaretur, ad hoc convenere commercium, quatenus Incarnationis mysterium Diabolo celaretur, ne quid invidus, et malignus contra salutem machinaretur humanam. *Invidia ⁵⁶ namque diaboli mors introivit in orbem terrarum.*

De Effectu.

Plene tamen ex omni parte rationalis spiritus interfuit, et divinus, angelicus, et humanus; quia per Incarnationis mysterium non solum inter Deum, et hominem, verum et inter Angelum et hominem esset concordia reformata: cum secundum Apostolum : ⁵⁷ *Et quæ in Cælis, et quæ in terris sunt, restauraverit.* Et ob hoc illa cœlestis militiæ multitudo psallebat : ⁵⁸ *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

De Loco.

Locum ergo celebrandis nuptiis, thalamum Virginis deputavit, secundum illud propheticum : ⁵⁹ *In sole posuit tabernaculum suum, et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.*

De Annulo.

In hoc thalamo Dei Filius humanam naturam et annulo desponsavit, et osculo. Nam si Spiritus Sanctus per digitum designatur, secundum illud quod legitur : ⁶⁰ *Digitus Dei est hic.* Et alibi : ⁶¹ *Si ergo in digito Dei ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt? Recte per annulum digiti, donum Spiritus Sancti debet intelligi.*

De Subarrhatione.

Tunc ergo Dei Verbum humanam naturam annulo subarrhavit, cum eam donis Spiritus Sancti sine

³⁵ Psalm. 131, 11. ³⁶ Lucæ 1, 32. ³⁷ Isaiæ 9, 7. ³⁸ Apocalyp. 19, 16. ³⁹ Psalm. 44. ⁴⁰ Isaiæ 11, 1. ⁴¹ Is. 7, 14. ⁴² Psalm. 25, 1. ⁴³ Psalm. 45, 1. ⁴⁴ Psalm. 2, 8. ⁴⁵ Psalm. 8, 8. ⁴⁶ Isaiæ 19, 1. ⁴⁷ Psalm. 44, 8. ⁴⁸ Isaiæ 61, 1, et Lucæ 4, 18. ⁴⁹ Galat. 4, 4. ⁵⁰ Jo. 1, 17. ⁵¹ Lucæ 1, 28. ⁵² Ibid. vers. 35. ⁵³ Ibid. vers. 38. ⁵⁴ Jo. 1, 14. ⁵⁵ Lucæ 1, 49. ⁵⁶ Sap. 2, 24. ⁵⁷ Evhes. 1, 10. ⁵⁸ Lucæ 2, 14. ⁵⁹ Psal. 18, 6. ⁶⁰ Eod. 18, 3. ⁶¹ Lucæ 11, vers. 19 et 20.

mensura replevit, secundum illud propheticum : ^{61*} *Requiescet super eum spiritus sapientiæ, et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replevit eum spiritus timoris Domini.*

De Ornatu.

His illam virtutibus velut pretiosis monilibus adornavit. Quasi sponsum, inquit, ⁶² *decoravit me corona, et quasi sponsam ornavit monilibus suis* : In eo quippe secundum Apostolum : ^{62*} *Omnes thesauri sapientiæ, et scientiæ sunt absconditi.*

De Corona.

De hac corona Propheta dicit in Psalterio : ⁶³ *Gloria, et honore coronasti eum, Domine, et constituisti eum super opera manuum tuarum* : Hæc est illa magnificentia singularitatis, vel potius illa magnificentiæ singularitas, de qua dicit Apostolus : ⁶⁴ *Dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, et infernorum. Vocabitur, inquit Propheta, ⁶⁵ nomen ejus, admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis.*

De Osculo.

Tunc et osculum ei dedit, cum eam sibi copulavit personaliter, juxta quod ipsa petit desideranter in Canticis : ⁶⁶ *Osculetur me osculo oris sui.* Sane duo labia junguntur in osculo ; quia duæ naturæ uniantur in Christo, Divinitas, et humanitas, ut idem ipse sit Deus de Deo, ante sæcula genitus ⁶³, et homo de homine in sæculo natus.

De Traditione.

Humanam ergo naturam, quam in utero Virginis desponsavit, ad dexteram Patris traduxit, quando secundum humanitatem assumptam ⁶⁷ ascendit in Cælum, et ⁶⁸ *sedet a dextris Dei, tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit.*

De Nuptiis.

Cum quibus interim nuptias celebrat in excelsis a quibus ad iudicium reverteretur : sicut ipse dicit in Evangelio ⁶⁹ : *Et vos similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando revertatur a nuptiis.*

De Modo.

In hoc divino conjugio non est unio duarum personarum in una natura, sed unio duarum naturarum in una persona. Quia non persona personam assumpsit, sed natura naturam : nec natura personam accepit, sed persona naturam. Persona vero naturam assumpsit, sed in personam, non in naturam. Talis enim fuit illa susceptio, ut propter ineffabilem unionem et sponsus vocetur, et sponsa, sicut Propheta ipse testatur : ⁷⁰ *Quasi sponsum decoravit me corona, et quasi sponsam ornavit me monilibus.* Quia vero res est ineffabilis, de qua loquimur : inde nec ipse Joannes fuit dionus ⁷¹ *solvere calceamenti corrigiam. Ne*

A deficiamus ⁷² scrutantes scrutinio : quia perscrutator ⁷³ majestatis opprimetur a gloria ; et maxime ne quis ex verbis falsum pro vero concipiat, planius et plenius de Sacramentali, et spirituali conjugio prosequamur.

De duplici Institutione Conjugii.

Porro Sacramentales nuptiæ contrahuntur ad similitudinem carnaliū nuptiarum. Sacramentum ergo conjugii duplicem institutionem legitur habuisse : unam ante peccatum, et alteram post peccatum. Ante peccatum enim institutum est ad officium, ut propagaretur natura : post peccatum institutum est ad remedium, ut cohiberetur offensa : ut natura propagaretur in prole, ut offensa cohiberetur in fornicatione. De prima institutione, quæ facta est ad officium, Scriptura Divina testatur : ⁷⁴ *Crescite, et multiplicamini, et replete terram.* De secunda institutione, quæ facta est ad remedium, Apostolica testatur auctoritas : ⁷⁵ *Unusquisque habeat uxorem suam propter fornicationem, non utique committendam, sed evitandam : nam ⁷⁶ Fornicatores, et adulteri regnum Dei non possidebunt.* Quod autem in carnali conjugio secundum naturam, hoc in sacramentali, et spirituali conjugio secundum gratiam invenimus. Christus enim sanctam sibi conjugavit Ecclesiam et ad propagationis officium, ut per Sacramentum regenerationis multiplicetur in filiis, et ad fornicationis remedium, et per cultum religionis revocetur ab Idolis. Prius quippe quam Ecclesia sacramentaliter Christo copulata fuisset, passim cum Idolis mœchabatur : sicut improperebat ei Dominus per Prophetam : ⁷⁷ *Fornicata es post gentes, inter quas polluta es in Idolis earum.* Et alibi : ⁷⁸ *Judicate matrem vestram, judicate : quoniam ipsa non uxor mea, et ego non vir ejus. Auferat fornicationes suas a facie sua, et adulteria sua de medio uberum suorum.*

De cognatione Spirituali

Ut vero Christus Sacramentaliter sibi copulavit Ecclesiam, desiit cum Idolis fornicari : veluti per Prophetam ei Dominus pollicetur : ⁷⁹ *Sponsabo te in æternum, . . . et sponsabo te mihi in fide, et scies, quia ego Dominus. In die illo ⁸⁰ vocabis me : Vir meus ; et non vocabis me ultra, Baalim. Et auferam nomina Baalim de ore tuo, et non recordaberis ultra nominis eorum.*

De Propagatione Spirituali.

Ex tunc cœpit Ecclesia multos ubique filios generare : quod prævidens, et prædicens Isaias Propheta descripsit : ⁸¹ *Leva, inquit, in circuitu oculos tuos, et vide : omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. Filii tui de longe venient, et filiae tuæ de latere surgent. Tunc videbis, et afflues, et mirabitur, et dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi.*

^{61*} Isaia 44, 2. ⁶² Isaia 64, 10. ^{62*} Coloss. 2, 5. ⁶³ Psal. 8, 6. ⁶⁴ Philip. 2, 10. ⁶⁵ Isaia 9, 6. ⁶⁶ Cap. 1, 1. ⁶⁷ Symbolum Athanasii. Marc. 16, 19. Symbolum Apost. ⁶⁸ Hebr. 1, 4. ⁶⁹ Lucæ 12, 36. ⁷⁰ Isaia 61, 10. ⁷¹ Lucæ 5, 16. ⁷² Psalm. 63, 7. ⁷³ Proverb. 23, 27. ⁷⁴ Genes. 1, 28. ⁷⁵ I Corinth. 7, 2. ⁷⁶ I Corinth. 6, 10. ⁷⁷ Ezech. 23, 50. ⁷⁸ Osee 2, 2. ⁷⁹ Osee 2, 19 et 20. ⁸⁰ Ibid. vers. 16 et 17. ⁸¹ Cap. 60, 4 et 5.

Sancta quippe mater Ecclesia, nova semper prole fecunda concipit, parit, et nutrit. Concipit, catechizando quos instruit. Parit, baptizando quos abluit. Nutrit, communicando quos reficit. Eos autem ex aqua, et Spiritu Sancto viro suo Christo regenerat; qui ⁸² non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, sed ⁸³ ex Deo nati sunt. Quia quod natum est ex spiritu, spiritus est.

De Spirituali Fornicatione.

His quoque de causis inter Deum et animam conjugium spirituale contrahitur: ut anima scilicet et cohibeatur a vitiiis, et propagetur in meritis. Nam si juxta Prophetam Idololatria est fornicatio, et secundum Apostolum avaritia est idololatria, constat itaque quod avaritia est fornicatio: dicit enim Apostolus: ⁸⁴ *Avaritia est Idolorum servitus.* Rursus Samuele testante probatur, quod ⁸⁵ *quasi peccatum ariolandi est, repugnare, et quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere.* Quisquis ergo repugnat, et mandatis non acquiescit Divinis, quasi peccatum ariolandi, et idololatriæ scelus committit. Sicut enim mulier cum adulteratur carnaliter, proprio viro despecto, se subjicit alieno; sic anima cum prævaricatur mortaliter, vero Deo contempto, se supponit Diabolo. Non est enim ⁸⁶ *contentio lucis ad tenebras, neque Christi ad Belial.* Sicut ergo propter amorem viri femina cohibetur ab adulterio, sic propter amorem Dei anima cohibetur a vitio.

De Spirituali Prole.

Cujus amorem cum in corde conceperit, perfectos filios in opere parit, juxta verbum Psalmistæ dicentis: ⁸⁷ *Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Filii tui sicut novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuæ.* Quasi dicat: *Uxor tua*, id est fidelis anima, *sicut vitis abundat*, id est jucundos operum fructus abunde producit; *in lateribus domus tuæ*, id est in sinceritate cordis, et veritate; ut sinceritas formet intentionem, et veritas finem: quatenus opera ex sincera intentione ad verum finem procedant. *Domus Dei*, cor purum intelligitur, juxta quod alibi dicit: ⁸⁸ *Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.* Cujus duo sunt latera, sinceritas intentionis, et veritas finis; ut opera fiant: *Non* ⁸⁹ *in fermento malitiæ, et nequitie; sed in azymis sinceritatis, et veritatis.* *Filii tui*, id est opera bona, quæ tu gignis ex anima, sunt *sicut novellæ olivarum*, id est viret oleo charitatis intentio. *In circuitu mensæ tuæ*, id est circa doctrinam Sacræ Scripturæ, quam alibi *mensam* appellat. Unde: ⁹⁰ *Parasti in conspectu meo mensam.* Docet, ut anima sicut vitis abundet exercendo justitiam; et sicut oliva fructificet exercendo misericordiam. Unde Samaritanus ⁹¹ appropians vulnerato, superinfundit vinum et oleum. Isti sunt

A Filii, qui fecunditatem afferunt, sed virginitatem non auferunt. Imo virginitatem anima non servaret, nisi tales filios procrearet, quia maledicta ⁹² sterilis, quæ non parit. Quod bene significatum est in conjugio Joseph et Mariæ, quoniam *antequam* ⁹³ *convenirent inventa est in utero habens de Spiritu Sancto. Antequam convenirent inventa est: Ecce virginitas in unitate. In utero habens: Ecce fecunditas.*

De consensu animorum, et commistione corporum.

Cæterum duo sunt in conjugio: consensus animorum, et commistio corporum. Quorum alterum significat charitatem, quæ consistit in spiritu inter Deum et justam animam: reliquum designat conformitatem, quæ consistit in carne inter Christum et sanctam Ecclesiam. Magnum quidem Sacramentum, quod est in carne; sed plane majus quod est in spiritu. Nam *spiritus* ⁹⁴ *est, qui vivificat: caro autem non prodest quidquam.*

De Charitate sponsæ ad sponsum.

Ad spirituale conjugium, quod per animi charitatem contrahitur inter Deum et justam animam spectat illud, quod sponsa de sponso dicit in Cantico: ⁹⁵ *Introduxit me rex in cellam vinariam, et ordinavit in me charitatem. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Loquitur hic vel anima, vel Ecclesia. Sed anima dicit: *Introduxit me rex in cellam vinariam*, id est in sanctam Ecclesiam, quæ dicitur *cella vinaria*, quia vinum lætificans Spiritus Sancti continet gratiam, de qua legitur: ⁹⁶ *Vinum lætificat cor hominis.* Vel dicit Ecclesia: *Introduxit me rex in cellam vinariam*, id est in Sacram Scripturam, quæ dicitur *cella vinaria*, quia vinum novum, id est doctrinam continet Evangelicam, de qua legitur: ⁹⁷ *Nemo mittit vinum novum in utres veteres. Et ordinavit in me charitatem*, id est docuit me regulam diligendi.

De Ordine Charitatis.

Rectus ordo charitatis hic est: ut homo primo loco diligat Deum; secundo se ipsum; tertio proximum. Et in se diligat magis quod majus est, id est animam; et minus, quod minus est, id est corpus. Inter proximos autem diligat primo parentes, deinde domesticos, ad ultimum inimicos: et forte magis bonos debet in charitate præferre. Deum autem debet diligere propter se, proximum, propter Deum. Sed bonum in ⁹⁸ Deo, malum ad Deum. Quantum autem ex ordinata charitate profecerit, consequenter ostendit. *Fulcite me floribus, stipate malis, quia amore langueo.* Loquitur adolescentulis, et exprimit magnitudinem charitatis, quando dicit: *Ego amore langueo*; id est præ magnitudine charitatis infirmior, non in Deo, sed in mundo; non in spiritu, sed in carne, non in cœlestibus, sed in terrenis

⁸² Jo. 1, 13. ⁸³ Jo. 3, 6. ⁸⁴ Coloss. 3, 5. ⁸⁵ I Reg. 15, 25. ⁸⁶ II Corinth. 6, 15. ⁸⁷ Psal. 127, 3. ⁸⁸ Psal. 100, 2. ⁸⁹ I Corinth. 5, 8. ⁹⁰ Psalm. 22, 5. ⁹¹ Lucæ 10, 34. ⁹² Exodi 23, 26. Deut. 7, 14. *facile ad hunc locum pertinent: Non erit infecunda. Non erit apud te sterilis.* ⁹³ Matth. 1, 18. ⁹⁴ Joan. 6, 64. ⁹⁵ Cap. 2. vers. 4 et 5. ⁹⁶ Psalm. 103, 15. ⁹⁷ Lucæ 6, 64. ⁹⁸ *Locus iste corruptus esse videtur; sed quomodo emendem, nescio.*

Cupiens ⁹⁹ dissolvi, et esse cum Christo. Quem enim perfecta charitas imbuat in terrenis prorsus cecidit, secundum illud : ¹⁰⁰ Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio.... Aquæ multæ, id est populi, non potuerunt extinguere charitatem. Et ideo, vos adolescentulæ, *Fulcite me floribus*, id est recreate me vestris virtutibus. *Stipate me malis*, id est sustentate me vestris operibus. Per flores enim, et mala opera designantur et virtutes. Nam anima floret in virtutibus, et fructificat in operibus. Multum enim recreatur perfectus, cum videt proficere imperfectum : propter quod dicebat Apostolus : ¹ Vos estis gloria nostra, et gaudium.

De Charitate sponsi ad sponsam.

Quanta vero charitate Christus amet Ecclesiam, ostendit Apostolus dicens : ² Viri, diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, et tradidit semetipsum pro ea. Majorem ergo ³ charitatem nemo habet, quam ut ponat quis animam suam pro amicis suis. Sic Deus ⁴ dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret pro mundo. Qui proprio ⁵ Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.

De Conformitate naturæ inter sponsum et sponsam.

Ad sacramentale ergo conjugium, quod per naturæ conformitatem contrahitur inter Christum, et sanctam Ecclesiam, spectat illud, quod inquit Adam : ⁶ Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea.... Propter hoc relinquet homo patrem, et adhærebit uxori suæ ; et erunt duo in carne una. Nam : Cum, Christus, ⁷ in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo : sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Ut recte jam sponsus dicere possit de sponsa : Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. Verbum enim ⁸ caro factum est, et habitavit in nobis.

Quomodo Christus dereliquit patrem, et matrem, et adhæsit Ecclesiæ.

Propter hoc ergo, id est propter dilectionem Ecclesiæ, Christus homo, de quo dicit Psalmographus : ⁹ Homo factus est in ea ; et ipse fundavit eam Altissimus, dereliquit patrem, id est : Exinanivit ¹⁰ se, formam servi accipiens, non deserendo naturam divinam, sed assumendo naturam humanam ; quia non secundum Divinitatem, sed secundum humanitatem apparuit. Et reliquit matrem suam, id est deseruit Synagogam, de qua secundum carnem ortus est. In cujus figuram Jesus dereliquit ¹¹ Judæam, et abiit in regionem juxta desertum, in civitatem, et ibi morabatur cum discipulis suis. Et adhæsit uxori suæ, id est Ecclesiæ se conjunxit, ut sit : Unum ovile, et unus pastor ¹². Et ita duo, scilicet

A Ecclesia et Christus, sunt in carne una, id est in una carnis natura. Quia : Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.

De tribus bonis Conjugii.

Tria vero sunt principalia bona conjugii. Fides, Proles, et Sacramentum. Fides ad castitatem. Proles ad fecunditatem : Sacramentum ad stabilitatem refertur. Hæc in sacramentali conjugio sacramentaliter invenimus.

De Fide.

Tanta namque fidei puritate Christo copulatur Ecclesia, ut inter eos nunquam conjugii castitas violetur. Unde Salomon in Parabolis laudes Ecclesiæ prosequitur dicens : ¹³ Confidit in ea cor viri sui. Cor viri confidit in illa, quam credit castam, quam credit pudicam, quam credit honestam ; de qua nihil suspicatur iniquum, nihil sinistrum, nihil adversum. Ne quis autem existimet, quod per fallaciam mulieris in hac sua fide fallatur, diligenter attendat, quod super hoc veritas dicat in Evangelio : ¹⁴ Cognosco oves meas, et cognoscunt me meæ. ¹⁵ Alienum non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non noverunt vocem alienorum. Ecclesia siquidem, quæ per oves, et earum innocentiam designatur, non sequitur alienum, non extraneum, non adulterum, sed suum, scilicet proprium virum, sed dilectum, quem diligentissime quærit, et invenit, ubi pascit, et accubat in meridie, ne juxta quod inquit in Canticis : ¹⁶ Incipiat vagari post greges sodalium. Ut enim inviolatam Christo fidem servaret Ecclesia, pro fide nominis ejus universa pertulit genera tormentorum, ne Christo deserto Idolis adhæreret. Sancti enim ¹⁷ ludibria et verbera experti, insuper et vincula, et carceres, lapidati sunt, interfecti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt, etc.

De Prole.

Quanto ergo satagat desiderio prolem Ecclesia de Christo suscipere, Doctor Ecclesiæ manifeste declarat, inter cætera dicens : ¹⁸ Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Nam et Lia ¹⁹ quondam datis mandragoris, mercede conduxit Jacob, ut ad illam intraret, de quo concepit, et peperit. Christus quoque suscipiendæ proles affectum per Isaiam exprimit dicens : ²⁰ Nunquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus ? Si ego, qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero ? Propheta quoque dicit in Psalterio ²¹ : Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem. Eandem et sterilem, et matrem filiorum appellat : sed prius sterilem, antequam Christo copulata fuisset ; postea vero matrem filiorum lætantem : secundum illud Propheticum : ²² Lauda sterilem, quæ non parit : exulta, quæ non parturit, quia multi filii desertæ magis, quam ejus, quæ habet vi-

⁹⁹ Phil. 4, 23. ¹⁰⁰ Cant. 8, vers. 6 et 7. ¹ I Thessal. 2, 20. ² Ephes. 5, 25. ³ Joan. 15, 13. ⁴ Joan. 3, 16. ⁵ Rom. 8, 32. ⁶ Gen. 2, vers. 23 et 24. ⁷ Philip. 2, 6 et 7. ⁸ Joan. 1, 14. ⁹ Psalm. 86, 5. ¹⁰ Philip. 2, 7. ¹¹ Joan. 11, 54. ¹² Joan. 10, 16. ¹³ Cap. 31, vers. 11. ¹⁴ Joan. 10, 14. ¹⁵ Joan. 10, 5. ¹⁶ Cap. 1, vers. 6. ¹⁷ Hebr. 11, 36. ¹⁸ Galat. 4, 19. ¹⁹ Gen. 30, 16. ²⁰ Cap. 66, 9. ²¹ Psal. 112, 9. ²² Isaia 54, 1.

rum. *Multiplicabo* ²³ *semen tuum sicut arenam, quæ est in litore maris.* Eos autem, quos amantissime suscipit, religiosissime nutrit, ne contingat de natis Ecclesiæ, quod accidit de filiis Synagogæ, de quibus ipse conqueritur apud Prophetam: *Filios, inquit, ²⁴ nutriti, et exaltavi, ipsi autem spreverunt me.* Ecclesia vero, quos genuit, doctrinis instituit salutaribus, et moribus informat honestis. Cibatur eos ²⁵ pane vitæ, et intellectus, et potat eos aqua sapientiæ salutaris. *Venite, inquit, ²⁶ panem comedite mecum, et bibite vinum meum, quod miscui vobis. Relinquitte infantiam, et vivite, et ambulate in viis prudentiæ.* Dat et panem cœlestem et calicem salutarem, de quo *si quis gustaverit, ²⁷ vivet in æternum; omne delectamentum ²⁸ in se habentem, et omnem saporis suavitatem.* Hic est panis vivus, ²⁹ qui de

De Sacramento.

Sacramentum autem inter Christum, et Ecclesiam inseparabilem perseverat; sicut sponsa de sponso dicit in Cantico: ³⁰ *Inveni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ.* Christus quoque cum dixisset Apostolis: ³¹ *Nunquid et vos vultis abire?* Petrus pro tota respondit Ecclesia: *Domine verba vitæ æternæ habes: et ad quem ibimus?* Ad hoc inseparabile Sacramentum pertinere dignoscitur, quod Christus loquens Apostolis Catholicæ promittit Ecclesiæ: ³² *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.* Hæc, quæ dicta sunt de tribus bonis conjugii juxta sacramentale conjugium, facile possunt ad spirituale conjugium retorqueri.

De Conjugalis vinculi firmitate.

Porro fides, et proles in ordinato conjugio semper adhærent. Nam interdum castitas violatur, et fecunditas impeditur. Sacramentum autem ita stabile perseverat, ut sine ipso esse non possit conjugium. Manet autem semper vinculum inter viventes conjugale, ut etiam causa fornicationis intervenienti divortio conjugalis vinculi firmitas non solvatur; Domino testante, qui ait ³³: *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem et aliam duxerit, mœchatur; et qui dimissam duxerit, mœchatur.* Apostolus vero ³⁴ necessariam veritatem secutus

De Spirituali Conjugio.

Sic et Apostata perdita ³⁵ Sacramentum fidei non amittit, quod lavacro regenerationis accepit; redderetur enim redeunti sibi, si discederet ab admissio, Habet hoc qui recesserit ad cumulum supplicii, non ad meritum præmii. Sicut ergo per fornicationem

A uxor a viro dimittitur; sic propter apostasiam anima separatur a Christo.

De Spirituali reconciliatione.

Potest tamen reconciliari, si redeat, et viri flagitet pietatem, ipso attestante, qui ait ³⁶: *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos.* Alioquin mittens ³⁷ manum ad aratrum, et respiciens retro cum uxore Lot ³⁸ in salis statum convertetur

Quid impediat, aut dirimat Conjugium.

Licet autem quælibet criminalis offensa spirituale conjugium, quod est inter Deum et animam, et impediat contrahendum, et dirimat jam contractum, quia charitas non patitur habitare cum vitio, unde nemo potest *Deo servire* ³⁹ *et mammonæ*: sacramentale tamen conjugium, quod inter Christum est, et Ecclesiam, sola forte vel contrahendum impedit, vel contractum impedit, vel dirimit infidelitas. Nam qui fide baptizatur, ut Simon, ⁴⁰ etsi fidei suscipiat sacramentum, quia tamen non accipit, a Christo dissentit; et ideo conjugium cum ipso non contrahit. Quis enim dixerit, quod sine consensu conjugium contrahatur? Quisquis autem, ut Julianus Apostata, etsi sacramentum fidei non amittat, quia tamen fidem sacramenti dimittit, de Christi conjugio, quasi fornicando, recedit. Omnis ergo, qui mysterium Incarnationis Verbi non credit, ad conjugium sacramentale non creditur pertinere, quod per Incarnationis mysterium inter Christum, et Ecclesiam est contractum.

Quod Sacramentale Conjugium nunquam dirimatur.

C Porro cum anima per apostasiam separatur a Christo, non desinit esse uxor; cum femina, quæ propter mœchiam separatur a viro, uxor esse non desinat, etsi alteri copuletur. Nam sicut in illa perdurat vinculum matrimonii, sic in ista permanet Sacramentum baptismi. Et sicut illa contraxit conjugium per consensum: sic ista per fidem; cessante tamen in illa consensu, conjugium non dissolvitur.

Cur in ista, fide cessante, Conjugium non dissolvatur?

D An forte quælibet anima Christiana non solum justa, sed apostata conjux est Christi, licet adultera, quia viro suo fidem non servat, quam servare tenetur, propter debitum Sacramenti, quod etiam in apostata perseverat: alioquin non esset adultera si conjux ipsa non esset? Sit ita, si nihil est quod melius valeat responderi.

Quæstio.

Illud autem videtur obsistere, quod in Osee Propheta Dominus protestatur: ⁴¹ *Judicate matrem vestram, judicate: quoniam ipsa non uxor mea, et ego non vir ejus; auferat fornicationes suas a facie sua, et adulteria sua de medio uberum suorum.* Ecce

²³ Genes. 22, 17. ²⁴ Isaiæ 1, 2. ²⁵ Eccles. 15, 5. ²⁶ Prov. 9, 5 et 6. ²⁷ Joan. 6, 52. ²⁸ Sap. 16, 20. ²⁹ Joan. 6, 51. ³⁰ Cap. 3. vers. 4. ³¹ Joan. 6, 67. ³² Matth. 28, 20. ³³ Matth. 19, 9. ³⁴ Hic sensus videtur [Librarii causa] non nihil deficere. Idem quoque incommodum in subsequentis capituli initio occurrit. ³⁵ Substituere fide, alioquin nullus in his verbis est sensus. ³⁶ Zach. 1, 2. ³⁷ Luc. cap. 9. vers. 62. ³⁸ Gen. 19, 26. ³⁹ Matth. 6, 24. ⁴⁰ Act. 8, 13. ⁴¹ Cap. 2, 2.

propter fornicationem, et adulterium dicit dissolutum esse conjugium, ut nec ipse sit vir, nec ipsa sit uxor.

Solutio.

Sane spirituale conjugium, quod per animi charitatem Deus cum Synagoga contraxit, illud utique fuit per idololatriam dissolutum, per quam anima moritur, quia separatur a Deo. Nam sicut corpus vivit ex anima, sic anima vivit ex Deo. Apostolo vero docente⁴² didicimus, quod altero conjugatorum defuncto, reliquus a conjugii lege solutus est. Sacramentale vero conjugium dissolvi non potest, quia nondum Christus per naturæ conformitatem contraxerat cum Ecclesia, quia Verbum nondum fuerat incarnatum.

Utrum parvulus baptizatus contrahat Sacramentale conjugium?

Si vero quæretur de parvulo, qui non credit, utrum Christo per Sacramentum fidei desponsatur, forsitan respondebitur, quod sicut in fide baptizatur Ecclesiæ, sic per fidem Ecclesiæ desponsatur. Nam sicut in adulto fides Sacramenti sine Sacramento fidei potest peccata delere, sic in parvulo Sacramentum fidei sine fide Sacramenti peccatum potest dimittere. Quid enim si supplet gratia, quod negat natura? Tametsi verum sit, in carnali conjugio, quod per alienum consensum nemo matrimonialiter obligatur.

Quæstio

Utrum Christus dicendus sit bigamus

Cum autem secundum Apostolum⁴³ oporteat Episcopum esse unius uxoris virum, id est monogamum: quomodo Christus, qui est Pontifex⁴⁴ futurorum bonorum, sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech,⁴⁵ repudiata Synagoga, superduxit Ecclesiam? Sane licet Christus ad tempus deseruit Synagogam: quoniam ut ipse meminit per Prophetam: ⁴⁶ *Denudavit fornicationes suas, et discooperuit ignominiam suam, et recessit ab ea; postea tamen illam resumpsit in primitivis fidelibus, quia, solus ex Judæis est, ⁴⁷ cui non superduxit Ecclesiam, sed inseruit tanquam oleastrum olivæ: juxta quod ei dixit Apostolus: ⁴⁸ Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu cum oleaster esses, insertus es in illis, et factus est socius radicis, et pinguedinis olivæ..... Cæcitas ⁴⁹ enim ex parte cecidit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret, et sic omnis Israel, salvus fieret. Veritas quoque cum in Evangelio præmississet: ⁵⁰ Animam meam pono pro ovibus meis; consequenter adjunxit ⁵¹: Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili: et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et erit unum ovile, et unus pastor: id est unus pastor, unus sponsus, et una*

sponsa. Lapis ⁵² angularis, qui fecit ⁵³ utraque unum. Nam: ⁵⁴ Et qui præibant, et qui sequebantur, clamabant dicentes: Hosanna filio David: Benedictus, qui venit in nomine Domini. Sed et secundum aliam speciem nuptiarum Christus in plenitudine temporis sibi conjugavit Ecclesiam, quam olim sibi desponsaverat Synagogam. Nam ut essent ⁵⁵ duo in carne una, Verbum ⁵⁶ caro factum est, et habitavit in nobis; ut dicere valeat: Hoc ⁵⁷ nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. Secundum hanc speciem Christus est unicus unicæ. Una est, inquit, ⁵⁸ columba mea; quam numquam repudiabit, nec aliam superducat, quia pepigit ⁵⁹ cum ea testamentum æternum in sanguine suo: Vobiscum, inquit, ⁶⁰ ero omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.

B In qua vero natura Christus est sponsus Ecclesiæ, in ea unctus est oleo lætitiæ⁶¹ præ consortibus suis; ut esset Pontifex, et Sacerdos secundum ordinem Melchisedech, Christus ergo secundum illud, quod est Pontifex, non est bigamus, sed monogamus.

Alia quæstio de eodem.

Illud autem movere non debet, quod in multis auctoribus Scripturarum multæ describuntur Ecclesiæ. Paulus enim Apostolus ait⁶²: *Præter illa, quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum.* Et Joannes Apostolus scribit septem Ecclesiis, quæ sunt in Asia⁶³: *Quod vides, inquit, scribe in libro, et mitte septem Ecclesiis, Ephesum, et Smyrnam, et Pergamum, et Thyatiram, et Sardis, et Philadelphiam, et Laodiciam.* Sicut autem multa sunt membra corporis, ex quibus unum corpus efficitur; ita multæ sunt Ecclesiæ particulares, de quibus una consistit Ecclesia, quæ Catholica dicitur, id est universalis, uno Christi Spiritu vivificata per totum, sicut et corpus humanum una per totum anima vegetatur. Quod bene significavit Salomon ubi ait⁶⁴: *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem.* Christus est Dei virtus, et Dei sapientia, qui ædificavit sibi domum, id est Ecclesiam, de qua dicit Propheta⁶⁵: *O Israel, quam magna est domus Dei! Et excidit columnas septem; id est distinxit in ea septem dona, vel septem ordines Sanctorum ⁶⁶: unitatem enim Ecclesiæ Dominus in Evangelio commendavit: ⁶⁷ Tu es, inquit, Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Et Propheta dicit in Psalterio ⁶⁸: Exaltent eum in Ecclesia plebis: et in cathedra seniorum laudent eum*

Item alia quæstio de eodem.

Verum quid adhuc respondebitur: Cum omnis anima justa Christo sit desponsata per fidem, et copulata per charitatem; tot ergo sunt Christi sponsæ, quot sunt animæ justæ? Quod ergo pertinet ad

⁴² Rom. 7, 2. ⁴³ I Timoth. 5, 2. ⁴⁴ Hebr. 9, 11. ⁴⁵ In ead. Epist. 5, 6. ⁴⁶ Ezech. 23, 18. ⁴⁷ Joan. 4, 22. ⁴⁸ Rom. 11, 17. ⁴⁹ vers. 25 et 26. ⁵⁰ Joan. 10, 15. ⁵¹ vers. 16. ⁵² Ephes. 2, 20. ⁵³ Ibid. vers. 14. ⁵⁴ Marci 11, 9. ⁵⁵ Gen. 2, 25. ⁵⁶ Joan. 1, 14. ⁵⁷ Gen. 2, 23. ⁵⁸ Cant. 6, 8. ⁵⁹ Eccl. 17, 10. et c. Act. 20, 28. ⁶⁰ Matth. 28, 20. ⁶¹ Psalm. 44, 8. ⁶² II Cor. 11, 28. ⁶³ Apoc. 1, 11. ⁶⁴ Prov. 9, 1. ⁶⁵ Baruch. 5, 24. ⁶⁶ In margine adjunguntur hæc: Virginem Mariam, Angelos, Prophetas, Apostolos, Martyres, Confessores, et Virgines. ⁶⁷ Matth. 16, 18. ⁶⁸ Psal. 106, 52.

similitudinis sacramentum, primam legem conjugii factam in Paradiso, quam Christus in Evangelio confirmavit: *Erunt. inquit* ⁶⁹, non multi sed duo in carne una; id est in uno carnali conjugio. *Propter hoc relinquet homo patrem, et matrem, et adhærebit non uxoris, sed uxori. Sacramentum autem hoc magnum est, non inter Deum, et animam, sed, ut inquit Apostolus,* ⁷⁰ *in Christo, et in Ecclesia.*

Quamquam omnes animæ justæ sint una sponsa, et una virgo propter unitatem Spiritus ⁷¹, quam in vinculo pacis observant. *Æmulor, inquit,* ⁷² *vos Dei æmulatione: despondit enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Pluraliter ait vos, et singulariter ait virginem; quia omnes in Christo sunt una virgo, propter unum integritatis spiritum, et virginitatis auctorem. Nam ⁷³ *divisiones gratiarum sunt.... Unus autem Spiritus, dividens singulis prout vult.*

De personis legitimis.

Sunt autem nonnullæ personæ, quæ carnale conjugium inter se contrahere prohibentur. Et quidem ante legem fuerunt paucissimæ: sub lege plures: *Propter hoc* ⁷⁴ *relinquet homo patrem, et matrem; id est propter copulam conjugalem, nec filia patrem, nec filius matrem accipiet. Christus autem in conjugem accipit et matrem, et filiam, et sororem, et omnem omnino personam, quæ Patris ejus efficit voluntatem. Quicumque vero fecerit* ⁷⁵ *voluntatem ejus Patris, qui est in cœlis, ipse suus frater, soror, et mater est. Hic quoque sponsus in Canticis eandem et sponsam nominat, et sororem* ⁷⁶: *Vulnerasti cor meum soror mea: sponsa mea vulnerasti eor meum.* Similiter eandem et regenerat, et desponsat: regenerat prolem, et desponsat uxorem. Nec expectat septennium pro sponsalibus: nec pro nuptiis duodennium. Quid itaque mirum, si filiam ducit in conjugem, qui filiam elegit in matrem? Nam et Filius matrem genuit, et filia peperit Genitorem. Nullus ergo spirituale, vel sacramentale conjugium contrahere prohibetur. Quin imo quibuslibet hujusmodi copulam inire præcipitur. *Non est enim distinctio, sicut dicit Apostolus:* ⁷⁷ *sed justitia Dei per fidem Jesu Christi super omnes, qui credunt. Omnis, inquit,* ⁷⁸ *qui venit ad me, non ejiciam foras. Omnes tamen efficit unum, sicut ipse dicit ad Patrem:* ⁷⁹ *Ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis; ut omnes sint unum, sicut et nos unum sumus. Ego in eis, et tu in me: ut sint consummati in unum, et cognoscat mundus, quia tu me misisti.*

Quod Ecclesia Christo dotem non tribuit.

Verum nec anima Deo, nec Ecclesia Christo dotem aliquam pro suo tribuit conjugio contrahendo, quia gratis eam absque dote suscepit. *Non enim* ⁸⁰

A. ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis Spiritus Sancti, quem effudit in nobis abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum: ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Si autem gratia, ⁸¹ *non ex operibus: alioquin gratia jam non est gratia. Non est ergo* ⁸² *volentis, neque currentis, sed Dei miserentis, ad quem nullus accedit, nisi ipse præcedat, nemo pervenit, nisi ipse præveniat: unde Propheta dicit in Psalterio;* ⁸³ *Prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis, et Christus in Evangelio:* ⁸⁴ *Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Misericordia enim Dei non solum prævenit, sed subsequitur. Prævenit inspirando; subsequitur adjuvando. Prævenit, ut incipiat; subsequitur ut perficiat. De prævenienti dicit in Psalterio:* ⁸⁵ *Misericordia ejus præveniet me. De subsequenti dicit in alio loco:* ⁸⁶ *Misericordia tua subsequetur me. Non ergo pro dote, sed tantum ex gratia Deus animam, vel Christus sibi desponsavit Ecclesiam. Quis enim prior* ⁸⁷ *dedit illi, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. Quid igitur habet homo,* ⁸⁸ *quod non acceperit? Ipsa caritas, per quam anima Deo spiritualiter copulatur, sibi datur a Deo: Paulo attestante, qui ait:* ⁸⁹ *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.*

Quod Christus donationem facit Ecclesiæ.

Hæc animæ peccata dimittit, ut separatam a Diabolo copulet Deo. *Caritas enim* ⁹⁰ *operit multitudinem peccatorum. Et Dominus inquit in Evangelio:* ⁹¹ *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Qui cum proposuisset Simoni Pharisæo,* ⁹² *quod duo debitores erant uni sceneratori, et unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta, non habentibus autem illis unde redderent, donavit utrique. Quis ergo plus diligit? Recte Simon illi respondit: Existimo cui plus donavit. Hæc est ergo donatio propter nuptias, remissio peccatorum. Nam si caritas est conjugium, propter quod Deus animæ copulatur, et propter caritatem debita condonantur, profecto donatio propter nuptias est remissio peccatorum; et secure dicimus, et libere protestatur, quod causa justificationis est caritas, secundum Evangelicum, et Apostolicum testimonium, quod induximus: *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Et si caritas operit multitudinem peccatorum* (lucem enim tenebræ fugiunt) utique lux tenebras fugat. Quia non est conventio ⁹³ lucis ad tenebras, neque Christi ad Belial. Aliam quoque donationem Christus promittit Ecclesiæ, quam publicis litteris Matthæus Evangelista describit: ⁹⁴ *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum Cælorum. Beati mites, etc.**

⁶⁹ Matth. 19, 5. ⁷⁰ Ephes. 5, 32. ⁷¹ Ibid. 4, 5. ⁷² II Corinth. 11, 2. ⁷³ I Corinth. 12, 4 et 11. ⁷⁴ Gen. 2, 24. ⁷⁵ Matth. 12, 50. ⁷⁶ Cap. 4, 9. ⁷⁷ Rom. 3, 22. ⁷⁸ Joan. 6, 57. ⁷⁹ Joan. 17, 22 et 23. ⁸⁰ Tit. 3, 5 et seq. ⁸¹ Rom. 11, 6. ⁸² Rom. 9, 16. ⁸³ Psalm. 20, 4. ⁸⁴ Joan. 6, 44. ⁸⁵ Psalm. 58, 11. ⁸⁶ Psalm. 22, 6. ⁸⁷ Rom. 11, 35 et 36. ⁸⁸ I Cor. 4, 7. ⁸⁹ Rom. 5, 5. ⁹⁰ I Petr. 4, 8. ⁹¹ Lucæ 7, 47. ⁹² Lucæ 7, 41 et seq. ⁹³ II Corinth. 6, 15. ⁹⁴ Cap. 5, vers. 3, et seq.

De mysticis donis, quæ Gentilitas Christo præmisit.

Licet autem Ecclesia viro suo dotem non dederit, sed donationem ab ipso receperit, per nuntios tamen idoneos, viros utique nobiles, et prudentes, quædam suæ dilectionis et devotionis mystica dona præmisit, quando gentilitas Magos ab Oriente Hierosolymam destinavit quærentes, ⁹⁵ Ubinam esset, qui natus erat Rex Judæorum? Viderunt enim stellam ejus in Oriente, cujus signo processerunt, et invenerunt; prociderunt, et adoraverunt. *Et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, et myrrham.* Aurum regi; Thus sacerdoti; Myrrham mortali. Tunc cœpit impleri vaticinium Prophetarum: ⁹⁶ *Reges Tharsis, et Insulæ munera offerent: Reges Arabum, et Saba dona adducent.* ⁹⁷ *Omnes de Saba venient, aurum, et thus deferentes, et laudem Domino annunciantes.*

De multiplici cultu, quem sponsæ sponsus adhibuit.

Christus itaque non ex merito, sed ex gratia sibi desponsavit Ecclesiam, quam lavit, et unxit; ornavit, et decoravit. Sic per Ezechielem Prophetam sub typo Synagogæ describitur: ⁹⁸ *Juravi tibi, et ingressus sum pactum tecum: ait Dominus Deus: et facta es mihi. Et lavi te aqua, et emundavi sanguinem tuum ex te: et unxi te oleo. Et vestivi te discoloribus, et ⁹⁹ lavi te janthino: et cinxi te bysso, et indui te subtilibus. Et ornavi te ornamento, et dedi armillas in manibus tuis, et torquem circa collum tuum. Et dedi in aurem super os tuum, et circulos auribus tuis, et coronam decoris in capite tuo. Et ornata es auro, et argento, et vestita es bysso, et polymito, et multis coloribus: similam, et mel, et oleum comedisti, et decora facta es vehementer nimis, et profecisti in regnum. Et egressum est nomen tuum in Gentes propter speciem tuam, quia perfecta eras in decore meo, quem posueram super te, dicit Dominus Deus.*

De Lavacro.

Lavit ergo Christus Ecclesiam, ut eam a criminibus emundaret. *Unxit me, ut chrismatibus decoraret; ornavit me, ut virtutibus insigniret.* De lavacro dicit Apostolus ad Ephesios: ¹⁰⁰ *Viri diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et se ipsum reddidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verba vitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata.* Baptismus enim abluit non tantum corpus, sed cor: per ablutionem corporis exteriorem, significans ablutionem cordis interiorem. Juxta quod Dominus per Ezechielem testatur: ¹ *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Et Ezechias: ² *In die illa erit fons patens domui Da-*

vid, et habitantibus Jerusalem in ablutionem peccatoris, et menstruatæ. Propter quod et Veritas inquit in Evangelio: ³ *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu Sancto, non intrabit in regnum cælorum.* Sed ⁴ *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit.*

De Unguento.

De unguento Sponsa dicit ad Sponsum in Canticis ⁵: *Curremus in odorem unguentorum tuorum.* Unguenta sunt Spiritus Sancti chrismata, quæ conficiuntur ex illis pigmentis, quæ Isaias commemorat, dicens: ⁶ *Requiescit super eum spiritus sapientiæ, et intellectus, spiritus consilii, et fortitudinis, spiritus scientiæ, et pietatis, et replevit eum spiritus timoris Domini.* Hæc sunt aromata ⁷ *myrrhæ, et thuris, et universi pulveris pigmentarii.* Unguenta ista redolent, et impinguant. Redolent exterius hilari fama, impinguant interius spiritali lætitia. Propter hilarem famam dicit Apostolus: ⁸ *Christi bonus odor sumus in omni loco, et: ⁹ Domus impleta est ex odore unguenti.* Propter spiritualem lætitiã, inquit Psalmista: ¹⁰ *Impinguasti in oleo caput meum, et: ¹¹ Sicut adipe et pinguedine repleatur a rima mea.* Unguentum istud principaliter abundat in Christo, cui sine mensura datus est Spiritus, quia ¹² *Unctus est oleo lætitiæ præ consortibus suis.* Sed unguentum ¹³ a capite descendit in barbam, et a barba in oram vestimenti descendit, quia ¹⁴ *de plenitudine ejus omnes accepimus; primum Apostoli, deinde cæteri.* Hæc est unctio, quæ secundum Joannem ¹⁵ *docet de omnibus; qua Reges et Sacerdotes unguuntur, sed illi, de quibus Petrus Apostolus ait: ¹⁶ Vos estis genus electum, regale sacerdotium.*

De Ornatu.

De ornatu loquitur Salomon in Parabolis ¹⁷: *Stragulatam vestem fecit sibi: bysso, et purpura vestimentum ejus: Omnes ¹⁸ domestici ejus vestiti sunt duplicibus.* Vestes Ecclesiæ sunt virtutes, quibus Ecclesia protegatur, et ornatur; secundum illud Propheticum: ¹⁹ *Sacerdotes tui induant justitiam.* Et: ²⁰ *Induti sunt arietes ovium, et valles abundant frumento.* Tot igitur habet diversitates vestium, quot habet varietates virtutum, juxta quod alibi legitur: ²¹ *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate.* Propter quod domestici ejus, id est fideles in domo Domini conversantes, dicuntur vestiti duplicibus, id est diversis virtutibus ornati. *Stragulata vero vestis est illa, quæ non solum textitur ex virtutibus, verum et contextitur ex operibus, ut varietate, textura firmissima contextatur; hæc est virtus operans, et operatio virtuosa.* Quia vero duo sunt genera Fidelium in Ecclesia, videlicet Confessores, et Martyres, recte subjungitur: *Byssus, et purpura vestimentum ejus.* Purpura nam-

⁹⁵ Matth. 2, 1, et seq. ⁹⁶ Psalm. 71, 10. ⁹⁷ Isaiæ, 60, 6. ⁹⁸ Cap. 16 vers. 8, et seq. ⁹⁹ Non nihil distat hæc interpretatio a Vulgata. An id in Amanuensem referendum est? Judicet Lector. ¹⁰⁰ Cap. 5, vers. 25, et seq. ¹ Cap. 36, 25. ² Cap. 13, 1. ³ Joan. 3, 5. ⁴ Marc. 16, 16. ⁵ Cap. 4, 3. ⁶ Cap. 11, 2. ⁷ Cant. cap. 3, 6. ⁸ II Corinth. 2, 14. ⁹ Joan. 12, 3. ¹⁰ Psal. 22, 5. ¹¹ Psal. 62, 6. ¹² Psal. 44, 8. ¹³ Psal. 132, 2, et 3. ¹⁴ Joan. 1, 16. ¹⁵ I Joan. 2, 27. ¹⁶ I Petr. 2, 9. ¹⁷ Cap. 51, 22. ¹⁸ Eod. cap. vers. 21. ¹⁹ Psalm. 131, 9. ²⁰ Psalm. 64, 14. ²¹ Psalm. 44, 10.

que Martyribus convenit propter sanguinem, de quo A
tingitur: Byssus autem congruit Confessoribus pro-
pter candorem, quem ex maceratione sortiuntur.
Quocirca Sacerdotalis ornatus contextus erat ²²
ex auro, et hyacintho, et purpura, coccoque bis tin-
cto, et bysso reforta opere polymito, id est vario, de
quibus plenius egimus in libello, qui de Missarum
mysteriis appellatur. *Gaudeamus ergo ²³ et exulte-*
mus, quia venerunt nuptiæ Agni, et uxor ejus præpa-
ravit se. Et datum est illi, ut cooperiat se byssino
splendenti, et candido. Byssinum enim justificationes
sunt sanctorum. Hæc est Sara maturior, Rebecca
sapientior, Lia fecundior, Rachele gratior, Anna
devotior, Susanna castior, Juditha animosior, Edissa
formosior: Multæ ²⁴ filiæ congregaverunt divitias:
hæc autem supergressa est universas.

De Pulchritudine sponsæ.

Ecce quanto decore Christus venustavit Eccle-
siam; ut recte dicat in Canticis: ²⁵ *Tota pulchra es,*
amica mea, virtutibus decorata: et macula non est in te
criminibus expoliata. Sed quomodo tota pulchra, et
sine macula, cum modo macula sit in Luna? Et
multi sunt in Ecclesia, qui vitiorum sordibus in-
quinantur? Nam et Arca Noe ²⁶ munda continuit
et immunda: domus Abrahæ, ²⁷ liberam habuit, et
ancillam: uterus Rebeckæ ²⁸ prædestinatum re-
portavit, et reprobum. Sagena piscatoris ²⁹ bonos
recepit, et malos: ager hominis ³⁰ triticum attulit,
et zizania: rex quoque ³¹ bonos, ac malos jussit
ad nuptias introduci. Licet autem illud sit absque
dubitatione verissimum secundum statum trium-
phantis Ecclesiæ, quem habet in patria: verum est
tamen secundum statum militantis Ecclesiæ, quem
habet in via; sed quantum ad illos, quid non solum
numero, sed merito: non solum nomine, sed nu-
mine sunt in Ecclesia, qui spectant non solum ad
sacramentale, sed et ad spirituale conjugium. Porro
cum nec infans unius ³² diei sine peccato sit super
terram: non est enim ³³ homo justus in terra, qui fa-
ciat bonum, et non peccet. Et ³⁴ si dixerimus, quo-
niam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et
veritas in nobis non est, quoniam ³⁵ in multis offen-
dimus omnes, quomodo verum est, quod vel anima
justa tota sit pulchra, et macula non sit in illa?
Nam si careat criminali, sed non penitus veniali.
Ceterum venialis culpa non maculat animæ pulchri-
tudinem. Nam sicut stilla situlæ non extinguit, sed
accendit fornacis ardorem, ita venialis offensa non
minuit, sed incendit caritatis fervorem. Septies
enim ³⁶ in die cadet justus vir, et fortior resurget,
Cadit, inquam, non in criminale, sed in veniale pec-
catum, a quo per sacrificium ³⁷ contribulati spiri-
tus fortior elevatur.

De Desponsatione.

His ergo ornata virtutibus Ecclesia desponsatur,
et ad plenitudinem desponsationis omnimodam annu-
latur, amplexatur, et osculatur; annulo fidei, amplexu
speciei, osculo caritatis. In cujus figura pater accur-
rens filio revertenti, *cecidit super collum ejus, ³⁸ et*
osculatus est eum..... Dixitque pater ad servos
suos..... date anulum in manu ejus, etc.

De forma contrahendi.

Forma vero conjugii contrahendi simul in utro-
quo servatur. Cum enim vir, et mulier ad contra-
hendum conveniunt, presentibus arbitris uterque
querit ab altero, si velit ipsum accipere; cumque
responderit: *Volo*; statim uterque dicit ad alterum:
Et ego accipio te in meum. Ita cum catechumenus,
B et sacerdos ad baptizandum conveniunt, patrinis
presentibus, sacerdos interrogat: Utrum catechu-
menus credat in Trinitatem? Cumque responderit:
Credo; statim ille subjungit: Et ego te baptizo in
nomine Trinitatis; sacramentale namque conjugium
in baptismo celebratur. Quod bene recolitur, cum
in Epiphania quasi carmen nuptiale cantatur: ³⁹
Hodie cælesti sponso juncta est Ecclesia, quoniam in
Jordane lavit Christus ejus crimina; currunt cum
muneribus Magi ad regales nuptias; et ex aqua facto
vino lætantur convivæ. Ut enim Christus ascende-
ret, quo per sacramentum baptismi sacramentales
nuptiæ contrahuntur, quibus Christo copulata Gen-
tilitas, eodem die, quo fuit adoratus a Gentibus;
excursis triginta annis baptizatus est in Jordane,
ac revoluto anno, nuptias consecravit. Et sicut in
baptismo vim regenerativam aquis exhibuit; sic ad
nuptias vim conversivam in aquis exercuit, cum
aquam convertit in vinum. Ut quemadmodum frig-
idus liquor est mutatus in calidum, et calidus in
rubentem: ita qui frigidus, et pallidus fuerat per
peccatum, fiat calidus, et rubens per baptismum,
qui Christi sanguine rubricatur.

De Paranympis.

In Sacramenti conjugio, quod inter Christum, et
Ecclesiam est contractum, Joannes extitit paranympus,
qui viam ante faciem Domini præparavit; sicut scriptum
est per Isaiam Prophetam dicentem: ⁴⁰ *Ego vox clamantis in deserto, parate viam Domini,*
rectas facite semitas Dei nostri. Hic est, de quo per
Malachiam Prophetam Pater inquit ad Filium: ⁴¹
Ecce ego mitto Angelum meum; id est Joannem, qui
dicitur Angelus, non naturæ proprietate, sed officii
dignitate, quia Christum et prænuñciavit præsen-
tem. Venit, inquit, ⁴² fortior me post me, cujus non
sum dignus corrigiam calceamenti solvere. Et: ⁴³ Qui
post me venit, ante me factus est. Rursus ⁴⁴: Hic est
de quo dixi vobis: Ecce Agnus Dei, ecce qui tolli

²² Exod. 28, 6. ²³ Apocal. 19, 7 et 8. ²⁴ Prov. 31, 29. ²⁵ Cap. 4, 7. ²⁶ Gen. 7, 8. ²⁷ Galat. 4, 22, et Gen. 16, 15. ²⁸ Rom. 9, 10, et seq. ²⁹ Matth. 13, 47. ³⁰ Matth. 13, 25. ³¹ Matth. 22, 10. ³² Job. 14, 4. secundum 70. ³³ Eccles. 7, 21. ³⁴ I Joan. 1, 8. ³⁵ Jacob. 5, 2. ³⁶ Prov. 24, 16. Desunt tamen voces illæ in die. ³⁷ Psal. 50, 19. ³⁸ Lucæ 15, 20, et seq. ³⁹ Antiph. ad Bened. in ead. Solemn. ⁴⁰ Cap. 40, 5. ⁴¹ Cap. 5, 1. ⁴² Marc. 1, 7. ⁴³ Joan. 1, 15. ⁴⁴ Ibid. 1, 29.

peccatum mundi, qui præparabit viam ante te, scilicet poenitentiam, et baptismum. Poenitentiam, inquit, ⁴⁸ agite, appropinquavit enim regnum Cælorum, Et ⁴⁶ Ego baptizo vos aqua; medius autem vestrum stat, qui baptizabit vos Spiritu Sancto, et igni. Et statim ⁴⁷ post annunciationem Joannis, veniet ad templum sanctum suum (id est ad Ecclesiam, ut illam desponsando sanctificet: de qua dicit Apostolus: ⁴⁸ Templum Domini sanctum est, quod estis vos) Dominator, quem quæritis, et Angelus testamenti quem vos vultis. Metaplasma est. Convertit enim sermonem ad illos, qui Christi desiderabant adventum dicentes: ⁴⁹ Emitte Agnum, Domine, dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filie Sion. Hic est ergo vox Verbi judicis, paranympus sponsi, lucerna solis, qui se sponsi vocat amicum, et exhibet paranympum. Qui habet, inquit, ⁵⁰ sponsam, sponsus est, amicus autem sponsi, qui stat, et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. In spiritali vero conjugio, quod inter Deum et animam celebratur, paranympus est timor, qui caritatem introducit: Nam ⁵¹ Timor Domini expellit peccatum. Et: Initium sapientiæ ⁵² timor Domini. De quo dicitur per prophetam: ⁵³ A timore tuo, Domine, concepimus, et peperimus spiritum salutis.

De solemnibus conjugio.

Sacramentale conjugium noluit esse clandestinum, sed omnibus manifestum. Nam ⁵⁴ In sole posuit tabernaculum suum; et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. In sole, id est manifestum; juxta quod alibi dicitur: ⁵⁵ Non venit lucerna, ut ponatur sub modio, sed super candelabrum. Notum enim ⁵⁶ fecit Dominus salutare suum; in conspectu gentium revelavit justitiam suam. Propterea dicebat Apostolis ⁵⁷: Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quæ in aure auditis, prædicate super tecta. Euntes ⁵⁸ in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ..... Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis. Quapropter ⁵⁹ In omnem terram exivit sonus eorum: et, in fines orbis terræ verba eorum. Hoc sacramentale conjugium quilibet Christianus debet publice confiteri; Nam ⁶⁰ corde creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem. Propter quod ipse dicit in Evangelio: Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo, qui in cælis est. Et ⁶¹ Qui me erubuerit, et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in gloria sua, et Patris, et sanctorum Angelorum.

De clandestino conjugio.

Spirituale conjugium contrahitur in occulto, quia Deus justificat hominem sine homine. Spiritus ⁶²

ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat. Et ⁶³ nemo novit, quæ sunt in homine, nisi spiritus Dei, qui fecit hominem. Ne tamen et hoc conjugium sine testibus contrahatur, tres illi præsentiaiter adsunt ⁶⁴ Qui testimonium dant in Cælo: Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus: et hi tres unum sunt; Filio testante, qui ait: ⁶⁵ Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.

De traductione.

Solet vir desponsare prius puellam, et postea traducere desponsatam. Unde ⁶⁶ cum esset desponsata mater Jesu Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu Sancto. Joseph autem vir ejus, cum esset justus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam. Ita Christus Ecclesiam prius desponsavit per fidem, et postea traducet in speciem. Cum ⁶⁷ tradiderit regnum Deo, et Patri, et evacuaverit omnem principatum, et potestatem... Cum mortale hoc induet immortalitatem, et corruptibile hoc induet incorruptionem: quando dicet his, qui a dextris ejus existent: ⁶⁸ Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi: quando dicet illi, qui duplicavit talentum: ⁶⁹ Euge, serve bone et fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui, tunc exclusis extraneis, et in gehenna reclusis, sponsa eum sponso, sola cum solo requiescet in lecto quietis, intra cubiculum gaudii, sub umbraculo pacis, de quo Propheta dicit in Psalmo: ⁷⁰ Abscondes eos in abscondito vultus tui a conturbatione hominum. Venient, ⁷¹ et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno Cælorum. Tunc exultabunt ⁷² Sancti in gloria; lætabuntur in cubilibus suis. Nam absterget ⁷³ Deus omnem lacrymam ab oculis Sanctorum: et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia priora abierunt. Ecce ego ⁷⁴ creo cælos novos, et terram novam, ait Dominus: et non erunt in memoria priora, et non ascendent super eos. Sed gaudebitis, et exultabitis usque in sempiternum in his quæ ego creo, quia ecce ego creo Jerusalem exultationem, et populum ejus gaudium. Et exultabo in Jerusalem, et gaudebo in populo meo, et non audietur in eo ultra vox fletus, et vox clamoris. In terra sua ⁷⁵ duplicia possidebunt: quoniam in terra viventium Sancti geminam glorificationis stolam accipient, spiritualem et corporalem; unam mentis, quæ consistit in tribus; et alteram carnis, quæ consistit in quatuor, quorum proprietates invenies assignatas in illo sermone, quem *De duplici Corona* descripsimus ⁷⁶.

⁴⁵ Matth. 5, 2 et 11. ⁴⁶ Joan. 1, 26. ⁴⁷ Matth. 3, 1. ⁴⁸ I Corinth. 3, 17. ⁴⁹ Isaïæ 16, 1. ⁵⁰ Joan. 5, 29. ⁵¹ Eccli. 1, 27. ⁵² Psalm. 110, 10. ⁵³ Isaïæ 25, 18. ⁵⁴ Psalm. 18, 6. ⁵⁵ Marc. 4, 21. ⁵⁶ Psalm. 97, 2. ⁵⁷ Matth. 10, 17. ⁵⁸ Marc. 16, 15 et 20. ⁵⁹ Psalm. 18, 4. ⁶⁰ Rom. 10, 10. ⁶¹ Matth. 10, 32. ⁶² Lucæ 9, 26. ⁶³ Joan. 3, 8. ⁶⁴ I Corinth. 2, 11. ⁶⁵ I Joan. 5, 8. ⁶⁶ Joan. 14, 23. ⁶⁷ Matth. 1, 18 et 19. ⁶⁸ I Corinth. 15, 24 et 53. ⁶⁹ Matth. 25, 54. ⁷⁰ Ibid. vers. 23. ⁷¹ 50, 21. ⁷² Matth. 8, 11. ⁷³ Psalm. 149, 5. ⁷⁴ Apocq. 21, 4. ⁷⁵ Isaïæ 65, 17, et seq. ⁷⁶ Isaïæ 61, 7.

De nuptiali Convivio.

Cum autem ingreditur Ecclesia in locum ⁷⁷ tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei, tunc, in voce exultationis, et confessionis, erit sonus epulantis : tunc in Cœli palatio nuptiale convivium celebrabit, de quo Veritas inquit Apostolis : ⁷⁸ *Edetis, et bibetis super mensam meam in regno meo.* Et Angelus ad Joannem ⁷⁹ *Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt. Faciet illos ⁸⁰ discumbere, et transiens ministrabit illis. Beati ⁸¹ qui esuriunt, et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Et inebriabuntur ⁸² ab ubertate domus Dei.* Quando torrente voluptatis suæ potabit eos, semper saturabuntur, et nunquam fastidient. Saturitas illa nunquam incurret fastidium, quia suavitas illa semper ingeret desiderium. Tunc plene gustabunt, ⁸³ quam dulcis est Dominus : cum ipse Deus erit *omnia in omnibus*; ⁸⁴ Cibus, potus, saturitas, et satietyas singulorum ; dulcedo incorporalis : suavitas ineffabilis : odor inextimabilis. *Quam magna ⁸⁵ multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te!* Magna quidem est multitudo dulcedinis, quoniam una sufficit omnibus, et non sufficiunt omnes uni, quam tamen non in præsentî tribuis, sed in futuro reservas : quoniam *abscondisti eam timentibus te. Satiabor, inquit, ⁸⁶ cum manifestabitur gloria tua. Tu nempe dixisti : ⁸⁷ Ego vincenti dabo manna absconditum. Quod nec oculus ⁸⁸ vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, etc. Ego ⁸⁹ vincenti dabo edere de ligno vitæ, quæ est in Paradiso Dei mei. Ego ⁹⁰ sitiienti dabo de fonte aquæ vivæ gratis ; de qua qui biberit, ⁹¹ non sitiet in æternum.*

De Sacramentali Convivio.

Interim autem donec sponsa traducatur in regnum, ne deficiat expectando, sponsus ei solemne convivium præparavit, quantum, et quale non fuit a sæculo celebratum. Illud utique, quod filio reverenti pater exhibuit, in quo jussit ⁹² occidi vitulum saginatum. In hoc convivio deliciae spirituales abundant, quæ præ ceteris cibis, et potibus mentem satiant, et saginant.

De Pane.

Panis enim cœlestis apponitur, de quo ⁹³ *Si quis manducaverit, vivet in æternum.* Panis iste sumitur, non consumitur : editur, et non egeritur : manducatur, et non incorporatur, sed manducatus incorporat, et manducans incorporatur : transsubstantiatur, non transformatur, sed transformat, non transsubstantiat : quotidie manducatur, et non deficit, nec decrescit, quia quotidie transsubstantiatur, et nec proficit, nec accrescit.

De carne.

Verum sub forma panis substantia carnis comeditur, secundum illud : ⁹⁴ *Panis, quem ego dabo,*

A caro mea est pro mundi vita. Hic est Agnus paschalis, ex quo ⁹⁵ *non crudum quid nec coctum aqua, sed tantum assum igni jubemur comedere, caput cum pedibus, et intestinis vorare. Si quid residuum fuerit, igni comburere.* Illæsus dividitur, et integer manducatur. Vivit manducatus, qui resurrexit occisus. Manducatus non moritur, quia resurrexit non moriturus. Totum comedit, qui quantumlibet edit, quia nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus paraverat, reperit minus.

De Vino.

Propinatur et vinum, quale nec Cyprus ⁹⁶ attulit, nec est repertum in Engaddi : de quo dicit Psalmista : ⁹⁷ *poculum tuum inebrians, quam præclarum est!* Quod non facit ebrios, sed reddit sobrios : Et quo plus potatur, eo plus affectatur. Generat desiderium, quod non parit fastidium : et ideo qui plus bibit, plus sitit, donec spes mutetur in rem, et fides in speciem. Hic est calix novi testamenti continens vinum, in quo stola lavatur, ⁹⁸ et pallium in sanguine uvæ. O magnum et salutare convivium, in quo caro Christi comeditur, et sanguis Christi potatur ! Caro munda, caro pura, caro sincera, delectabilis, amabilis, suavis. Sanguis præclarus, sanguis pretiosus, sanguis acceptus, sanctificans, et vivificans, et emundans, super mel et favum dulcis est animæ diligenti. Quod quisque salabriter cupit, hoc sibi suaviter sapit. Nam quomodo virtutes non saperet, in quo est plenitudo virtutum ? Si cupit virtutem, et sapientiam, Christus ⁹⁹ est Dei virtus, et sapientia. Si cupit veritatem, et vitam, Christus ¹⁰⁰ est via, et veritas, et vita. Currenti per singula non deerunt exempla. Scriptum est enim : *Panem ¹ de cælo præstitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, et omnis saporis suavitatem. Panis, inquit, ² quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Tanta caritate sponsus diligit sponsam, ut illi se tribuat non solum habendum, verum et comedendum. Nam qui semetipsum dedit in pretium, ut redimeret nos a morte, semetipsum tradidit in cibum, ut nutriat nos ad vitam *Qui ³ manducat me, vivet propter me.* Pro corporis ergo salute, sub specie panis caro comeditur ; et pro salute spiritus sub specie vini sanguis potatur ; alterutrum sub utroque. Panis enim refertur ad carnem, et vinum ad animam : quia vinum sanguinem operatur, in quo sedes est animæ : Moyses quippe testatur, quod caro pro corpore, sanguis autem offertur pro anima ⁴.

De magnitudine convivii.

Ad hoc convivium celebrandum non sufficit unus dies, non sufficit unus mensis, non sufficit unus annus ; sed a passione Christi fuit initium, et usque ad finem mundi perdurabit : ut, quia quotidie per

⁷⁷ Sermo, quem Innocentius hic allegat, is est, qui secundum obinet locum inter eos, qui de uno martyre inscribuntur pag. 172. Tom. I. ⁷⁸ Psal. 41, 5. ⁷⁹ Lucæ 22, 50. ⁸⁰ Apoc. 19, 9. ⁸¹ Lucæ 12, 57. ⁸² Math. 5, 6. ⁸³ Psalm. 55, 8. ⁸⁴ I Petr. 2, 3. ⁸⁵ I Corinth. 15, 28. ⁸⁶ Psal. 50, 20. ⁸⁷ Psalm. 16, 15. ⁸⁸ Apoc. 2, 17. ⁸⁹ I Corinth. 2, 9. ⁹⁰ Apocal. 2, 7. ⁹¹ Ibid. 21, 6. ⁹² Joan. 4, 13. ⁹³ Lucæ 15, 23. ⁹⁴ Joan. 6, 52. ⁹⁵ Joan. 6, 52. ⁹⁶ Exod. 12, 9, et seq. ⁹⁷ Cant. 1, 13. ⁹⁸ Psal. 22, 5. ⁹⁹ Gen. 49, 11. ¹⁰⁰ I Corinth. 1, 24. ¹ Joan. 14, 6. ² Sap. 16, 20. ³ Joan. 6, 52. ⁴ Joan. 6, 58.

infirmi-
tatem peccamus, quotidie per hanc medici-
nam a peccato sanemur. *Vobiscum*, inquit, ⁸ *ero*
cunctis diebus, usque ad consummationem sæculi.
Semper est præsens nobiscum in isto convivio, sub
alia quidem forma, sed in propria vere substantia.
Cum enim Christus secundum naturam Divinam
tribus modis in rebus existat : in omnibus per
essentiam • in solis justis per gratiam : in homine
assumpto per unionem ; voluit idem ipse secundum
naturam humanam tribus modis in rebus existere :
localiter in Cælo : personaliter in Verbo : sacra-
mentaliter in Altari. Sicut enim secundum Divinita-
tem totus essentialiter est in omnibus rebus, ita
secundum humanitatem totus Sacramentaliter est
in pluribus locis.

De Mensa.

Tantum est igitur hoc cœleste convivium, ut nec
unus locus ejus celebrationi sufficiat ; sed unum,
et idem, in nullo varium ac diversum, super om-
nem mensam altaris per universa mundi climata
celebratur. Ornatur autem hæc mensa mantilibus
pretiosis, et desuper pallia corporalis extenditur,
ut in mundissima sindone sacrosanctum convivium
celebretur. Hæc est mensa, de qua dicit Propheta :
⁶ *Parasti in conspectu meo mensam, et de qua dicit*
Apostolus : ⁷ Non potestis communicare mensæ Chri-
sti, et mensæ dæmoniorum,

De Ministris.

In hoc excellenti convivio divisi sunt ordines
ministrorum. Sed in omnibus, et præ omnibus tres
præcipui, Subdiaconorum, Levitarum, et Sacer-
dotum, quos oportet cordis, et corporis habere mun-
ditiam, juxta mandatum Propheticum : ⁸ *Munda-*
mini qui fertis vasa Domini,

De Vasis.

Vasa quidem non lignea, quasi vilia ; non vitrea,
quasi fragilia ; non ærea, velut æruginantia : sed
aurea, vel argentea, pretiosis lapidibus insignita, in
quibus tam ordinate ministrant, ut ipsorum mini-
strorum ordo mirabilis Divinum innuat Sacramen-
tum.

De Convivis.

Ad hoc generale convivium Sponsus omnes gen-
tes invitat : *Venite*, inquit, ⁹ *ad me, omnes qui labo-*
ratis, et oneratis estis, et ego reficiam vos. Simile,
inquit, ¹⁰ factum est regnum Cælorum homini Regi,
qui fecit nuptias filio suo, etc. Parabolam istam
Beatus Gregorius ¹¹ tam diligenter, et evidenter ex-
posuit, ut non solum superfluum, sed et temera-
rium sit post illum quidquam addere, vel mutare.

A Prius igitur per Prophetas, qui prandium istud præ-
nunciavere, ad prandium Judaicum populum invi-
tavit, sed venire neglexit. Iterum per apostolos, qui
prandium istud annunciavere, ad prandium invita-
vit eundem, sed venire contempsit : quin immo
quosdam ex illis, et istis affectos contumeliis occi-
derunt. Ne ut nuptiæ jam paratæ remanerent, per
diversos prædicatores Gentilem populum invitavit,
qui credidit, et accessit ; et impletæ sunt nuptiæ
discumbentium.

De tribus ordinibus

Licet autem multi sint ordines convivarum, quia
terribilis ¹² ut castrorum est acies ordinata, tres ta-
men sunt principales, Noe, Daniel, et Job : id est
Prælati, Continentes, et Conjugati ; nam secundum
B parabolam Evangelicam, duo ¹³ sunt in agro ; duo
in lecto ; duo in mola, quorum unus assumetur, et
alter relinquetur. Intransium enim ad nuptias qui-
dam *vestem non habent nuptialem ¹⁴ ;* Quoniam *indi-*
gne ¹⁵ manducans, judicium sibi manducat, non dijudi-
cans corpus Domini. Vestis nuptialis est caritas, quæ
multitudinem operit ¹⁶ peccatorum. Probet ergo
seipsum homo, ¹⁷ *utrum habeat caritatem, et sic de*
pane illo edat, et de calice bibat. Alioquin *ligatis ¹⁸*
manibus, et pedibus mittetur in tenebras exteriores :
ibi erit fletus, et stridor dentium.

De Spirituali Convivio.

In spiritali vero conjugio spirituale convivium
celebratur. Illud utique, quod per singulos dies ¹⁹
septem filii Job cum tribus sororibus faciebant.
C Tunc enim septem filii Job cum tribus sororibus
convivantur, quando septem dona cum tribus vir-
tutibus animum, quem afficiunt, interna satietate
reficiunt. De quo Dominus ait : ²⁰ *Ecce ego sto ad*
ostium, et pulso : si quis audierit vocem meam, et
aperuerit mihi januam, intrabo ad illum, et cœnabo
cum illo, et ipse mecum. Ad hoc convivium invitat
Psalmista, qui ait : ²¹ *Gustate, et videte, quoniam*
suavis est Dominus. Petrus Apostolus : ²² *Lac concu-*
piscite, ut in salutem crescatis, si tamen gustatis,
quoniam dulcis est Dominus. Dulcedinem istam illa
jam gustaverat, quæ dicebat : ²³ *Comedi favum*
meum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte
meo : propter quod et alios ad gustandum invitat :
Comedite, amici, et bibite, et inebriamini charissimi.
D Gustatur super mensam ²⁴ de lignis Sethim quatuor
pedibus subsistentem, super quam ²⁵ panes propo-
sitionis coram Domino ponebantur. Hæc est mensa
Scripturæ, super quam cibatur Ecclesia *Pane*
vitæ, ²⁶ et intellectus et potatur aqua sapientiæ sa-
lutaris.

⁸ Levit. 17, 11, 13, etc. ⁶ Matth. 28, 20. ⁷ Psalm. 22, 5. ⁸ I Cor. 10, 21. ⁹ Isaicæ 52, 11. ¹⁰ Matth. 11, 28. ¹¹ Ibid. 22, 2. ¹² Hom. 58. in Evang. ¹³ Cant. 6, 3. ¹⁴ Luc. 17, 54 et 55. ¹⁵ Matth. 22, 11. ¹⁶ I Cor. 11, 29. ¹⁷ I Petr. 4, 8. ¹⁸ In supia alleg. epis. D. Pauli cap. 11, 28. ¹⁹ Matth. 22, 13. ²⁰ Job. 1, 4, et seq. ²¹ Apocal. 3, 20. ²² Psal. 33, 9. ²³ Epist. 1. cap. 2. v. 2. ²⁴ Cant. 5, 1. ²⁵ Exod. 25, 23. ²⁶ Ibid. v. 30.

EPI'THALAMIUM

IN LAUDEM SPŌSI, ET SPONSÆ.

Solent igitur cantores et psallentes nuptialibus a lesse conviviis, ut instrumentis, et canticis lætificent discumbentes. Propter quod in illo convivio, quod pater fecit filio revertenti, symphoniam, ²⁷ et chorum legimus concrepasse. Per symphoniam intelligentes instrumenta chordarum; per chorum cantica vocum. Veniat igitur ad hoc nuptiale convivium optimus ille cytharista David, et Epithalamium, quod eructavit cor ejus, ad honorem sponsi, et sponsæ decantet.

PRÆFATIO.

De commendatione Cantoris.

Eructavit ²⁸ cor meum verbum bonum : dico ego opera mea regi. Clamat in persona pulsantis ad ostium, ut intromittat ad nuptias. Et quasi janitor illi respondeat : ideo tibi non patet ingressus, quia B joculatores, et histriones solent esse maledicentes et adulterantes; insipientes, et arrogantes; Non sum, inquit, insipiens, quoniam ²⁹ eructavit cor meum; id est plenum sapientiæ verbum protulit. Non sum adulator, qui laudat ex ore, sed non laudat ex corde; quia non solum os, sed cor eructavit. Non sum arrogans, qui sibi tamquam proprium attribuit alienum : quoniam eructavit cor meum. Non sum maledicus, qui loquitur verbum asperum, et malignum : quoniam eructavit cor meum verbum bonum, verbum dulce, verbum suave, verbum jucundum : Nam ³⁰ ex abundantia cordis os loquitur. Et bonus homo de bono thesauro nova profert, et vetera.

Sed quasi janitor replicaverit : Dic ergo mihi tu C verbum bonum, ut ego referam illud Regi. Non decet, inquit, ut tu metas quæ non seminasti : propterea ³¹ Dico ego opera mea, non tua, regi. Regi non tibi, quia ³² dignus est operarius mercede sua : præsertim cum intendat perfecte laudare : videlicet corde, ore, et opere. Corde : quoniam eructavit cor meum. Ore : quoniam eructavit verbum bonum. Opere, quia dico ego opera mea regi, scilicet laudes sponsi, et sponsæ, quas operatus sum ego inveniendō, et componendo. Dico etiam opera mea regi; id est consecro carmina mea Christo.

Et quasi janitor insultaverit, quod verbum ejus confusum sit, et morosum. Non est, inquit, confusum, ³³ quia lingua mea est calamus scribæ velociter scribentis : quasi dicat, Cur experimentum quæris D ³⁴ ejus, qui in me loquitur Christus? Lingua mea est

A calamus scribæ velociter scribentis : id est instrumentum Spiritus Sancti celeriter inspirantis, qui non sub humano cruciatu deliberat, sed repente ubicumque ³⁶ vult spirat : secundum quod alibi legitur, quia ³⁵ factus est repente de cælo sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis. Sicut enim atramentum de cornu scriba per calamum imprimi pergamento, sic Spiritus Sanctus veritatis scientiam de Divinitatis arcano, per linguam Prophetæ cordi perfudit humano. Scriptor egregius, qui tabulas legis similes omnino prioribus ³⁷ ab utraque parte rescripsit : Velociter ergo scribet de illo, qui juxta vaticinium Isaia ³⁸ vocatur : Accelera, spolia, detrahe, cito prædare.

Inter omnes utriusque sermones Rex cytharæduum, imperat introduci : qui protinus introductus laudes regis excellenter extollit.

Narratio de laudibus sponsi.

Speciosus (inquit) forma præ filiis hominum. Utriusque laudes et regis, et reginæ prosequitur : sed regem, quasi majorem, prius laudat, et excellentius; reginam, quasi minorem, posterius, et remissius. De sponso præmittit : Speciosus forma præ filiis hominum. De sponsa subjungit : Astilit regina a dextris tuis, in vestitu deaurato. Sponsum autem quadriformiter laudat; a forma : a potestate : a judicio : ab ornatu. A forma cum ait : Speciosus forma præ filiis hominum. A potestate, cum ait : Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. A judicio, cum subjungit : Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi : virga recta est, et virga regni tui. Ab ornatu, cum subdit : Myrrha, et gutta, et casia a vestimentis tuis.

³⁹ Verum a forma multipliciter eum laudat : comparative videlicet, aliis præferendo, unde speciosus forma præ filiis hominum : absolute, simpliciter commendando, unde specie tua, et pulchritudine tua intende, prospere, etc. Rursus laudat ipsum a forma secundum utramque naturam; Secundum humanitatem : Speciosus forma præ filiis hominum; Secundum divinitatem : Specie tua, et pulchritudine tua, etc. Item secundum pulchritudinem corporis : Speciosus forma præ filiis hominum; et secundum pulchritudinem cordis : Specie tua, et pulchritudine tua intende, prospere procede, et regna; quasi dicat: O Rex, licet in Isaia de te scriptum legatur ⁴⁰ : Vide eum non habentem speciem, neque decorem propter

²⁷ Eccli. 15, 5. ²⁸ Lucæ 15, 25. ²⁹ Psalm. 44. ³⁰ Hæ, et affines aliæ adnotationes exstant in Codicis margine. Commendatur in corde. ³¹ Matth. 12, 54, et seq., et cap. 15, 52. ³² Marg. Commendatur ab opere. ³³ Lucæ cap. 10, 7. ³⁴ Marg. Commendatur ab ore. ³⁵ II Corinth. 13, 5. ³⁶ Joan. 5, 8. ³⁷ Act. 2, 2. ³⁸ Exod. 34, 1. Cap. 8, 1. ³⁹ Marg. Laudatur sponsus a forma, ⁴⁰ Cap. 53. vers. 2.

ignominiam desp̄cabilis passionis, tu tamen es **A** *speciosus forma præ filiis hominum* propter gloriam singularis conceptionis; quia tu solus es conceptus de Virgine sine crimine, mundus de munda: ceteri vero nascuntur de corruptis corrupti; peccatores de peccatoribus. Tu solus es Filius hominis, et non hominum: ceteri sunt filii hominum, et non hominis. Et ideo *speciosus forma præ filiis hominum*. Et si verus sis homo, vere tamen es super omnes homines, quoniam ⁴¹ *qui de cælo venit, super omnes est*. Et licet sis *speciosus forma præ filiis hominum*, quoniam in te *desiderant* ⁴² *Angeli prospicere*: vere speciosus factus es, quoniam immunis a culpa; quia ⁴³ *peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus*: cum tamen nil obstat intelligi secundum formam ⁴⁴ corporis eum præ ceteris hominibus speciosum.

⁴⁵ Quoniam vero multi sunt speciosi secundum formam, qui non sunt gratiosi secundum linguam: postquam laudavit sponsum a forma, statim commendat illum a lingua. *Diffusa est gratia*, inquit, *in labiis tuis*. Verbum *effusionis*, gratiæ significat largitatem, secundum illud ⁴⁶ *Effundam de spiritu meo super omnem carnem*; et: ⁴⁷ *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris* ⁴⁸, quasi dicat: Os tuum non abundat ⁴⁹ nequitia, nec lingua tua dolum concinnat; sed *diffusa est gratia in labiis tuis*. In labiis ⁵⁰ Moysi est effusa vindicta: *Oculum*, inquit, ⁵¹ *pro oculo, dentem pro dente, adustionem pro adustione*: sed *in labiis tuis diffusa est gratia*. *Ei angariaverit te*, inquit, ⁵² *mille passus, vade cum illo alia duo*. *Si abstulerit tibi pallium, da ei et tunicam*. *Si percusserit te in unam maxillam, præbe ei et alteram*. Nam ⁵³ *lex per Moysen data est: gratia, et veritas per Jesum Christum facta est*.

⁵⁴ Multifariam, ⁵⁵ multisque modis loquebaris olim Patribus in Prophetis, novissime vero *diffusa est gratia in labiis tuis*. Moyses de se dixit: ⁵⁶ *Ab heri, et nudiustertius non sum eloquens, et impeditioris, et tardioris linguæ sum, ex quo locutus es mihi*. Et Isaias: ⁵⁷ *Væ mihi, quia tacui, quia vir pollutus labiis ego sum, et in medio populi polluta labia habentis ego habito*. Et Jeremias: ⁵⁸ *A a a, Domine Deus: ecce nescio loqui, quia puer ego sum: sed diffusa est gratia in labiis tuis*. ⁵⁹ Quondam in verbis tuis erat terror effusus: unde ⁶⁰ *perterriti ac pavore concussi* Judæi steterunt procul dicentes Moysi: *Loquere tu nobis et audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur*. Nunc autem *diffusa est gratia in labiis tuis*. Unde ministri, qui missi fuerant a principibus Sacerdotum, ut te comprehenderent, respon-

A derunt: ⁶¹ *Numquam sic locutus est homo, sicut hic loquitur homo*.

⁶² Sapientiam invidi celant, ut eam aliis non communicent. Sed *diffusa est gratia in labiis tuis*. Tu namque dixisti: ⁶³ *Omnia quæcumque audiavi a Patre meo, nota feci vobis*. Nam *thesaurus* ⁶⁴ *absconditus, et sapientia abscondita, quæ utilitas in utroque* ⁶⁵ *Utrumque Scriptura redarguit; et qui frumentum* ⁶⁶ *abscondit in populo; et qui talentum* ⁶⁷ *in terra suffodit*.

⁶⁷ Multi quandoque sapienter loquuntur, qui tamen libenter non audiuntur. Sed *diffusa est gratia in labiis tuis*; quia verbum tuum et universis est gratum, et totum est gratiosum, non solum apud homines, sed et apud Deum. Subjicitur: *Propterea* **B** *benedixit te Deus in æternum*, id est, propterea benedictionem tibi dedit æternam; scilicet *Regnum*, ⁶⁸ *cujus non erit finis*; quia per gratiam prædicationis meruisti gloriam resurrectionis. Quia vero Christus ab initio fuerat benedictus, juxta quod Elisabeth inquit ad Virginem: ⁶⁹ *Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui*, potest sic intelligi: *Benedixit*, id est benedictum ostendit. Simile quoque dixit Apostolus: ⁷⁰ *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*. *Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen*. Hoc nomen et ante mortem habebat, sed quod Filius habuerat ante mortem, Pater illi *donavit*; id est donatum ostendit post mortem. Sicut ipse post resurrectionem aiebat: ⁷¹ *Data est mihi omnis potestas in cælo, et in terra*; id est in evidenti nunc est quasi data.

⁷² *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime*. Laudat sponsum a potestate, quem tripliciter ostendit armatum: gladio, sagittis, et virga. Gladio ferit propinquos; sagittis percellit remotos; virga corripit subditos. Non est ergo, qui potestatem ejus possit fugere, dicente Propheta: ⁷³ *Quo ibo a spiritu tuo: et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades*. Præmittit ergo de gladio: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime*. Adjicit de sagittis: *Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent*. **D** Subdit de virga: *Virga recta est virga regni tui*; quasi dicat: O potentissime, cui nemo ⁷⁴ potest resistere, quandoquidem *diffusa est gratia in labiis tuis*, ergo accingere gladio spiritus, quod est verbum Dei, ut verbi virtute separet homines a diabolo: quatenus fortior ⁷⁵ superveniens, fortem vincas armatum, et omnia vasa ejus ⁷⁶ diripias. De

⁴¹ Joan. 5, 52. ⁴² I Petr. 1, 12. ⁴³ Ibid. 22, 2. ⁴⁴ Accedere hic videtur Innocentius illorum sententiae, qui Christum pulchra forma, et venusto corpore fuisse arbitrantur. ⁴⁵ Marg. Laudatur sponsum a lingua. ⁴⁶ Act. Apost. 2, 17. ⁴⁷ Rom. 5, 5. ⁴⁸ Marg. Diversis modis exponit. ⁴⁹ Psal. 49, 19. ⁵⁰ Marg. Exponit gratiam. ⁵¹ Exod. 21, 24. ⁵² Matth. 5, 59, et seq. ⁵³ Jo. 1, 17. ⁵⁴ Marg. Exponit labia. ⁵⁵ Hebr. 1, 1. ⁵⁶ Exod. 4, 10. ⁵⁷ Cap. 6, 5. ⁵⁸ Cap. 1, 6. ⁵⁹ Marg. Exponit gratiam. ⁶⁰ Exodi 20, 18. ⁶¹ Jo. 7, 46. ⁶² Marg. Exponit Diffusam. ⁶³ Joan. 13, 13. ⁶⁴ Eccli. 20, 52. ⁶⁵ Proverb. 11, 26. ⁶⁶ Matth. 25, 26. ⁶⁷ Marg. Exponit gratiam. ⁶⁸ Lucæ 1, 35. ⁶⁹ Ibid. 1, 42. ⁷⁰ Philip. 2, 8 et 9. ⁷¹ Matth. 28, 18. ⁷² Marg. Laudatur sponsum a potestate. ⁷³ Psal. 138, 7 et 8. ⁷⁴ Psal. 78, 5. ⁷⁵ Lucæ 11, 21 et 22. ⁷⁶ Matth. 12, 29.

hoc gladio tu dicis in Evangelio : ⁷⁷ *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam..... et in'mici hominis domestici ejus. Sed accingere gladio super femur tuum.* ⁷⁸ Lego dictum in Exodo : ⁷⁹ *Ponat vir gladium super femur suum : Ite, et redite de porta usque ad portam per medium castrorum, et occidat unusquisque fratrem, et amicum, et proximum suum.* Lego quoque scriptum in Canticis : ⁸⁰ *Lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel..... uniuscujusque ensis super femur suum, propter timores nocturnos.* Sed et aliter intelligo dictum de illis, et aliter intelligo dictum de te. Nam illi super femur accincti sunt, ut culpam carnis restringant; tu vero super femur accingeris, ut naturam carnis ostendas. Femur enim est seminarium humanæ naturæ, vel propagationis; juxta quod Abraham dixit ad servum : ⁸¹ *Pone manum tuam subter femur tuum, non ait super, sed subter, propter tui reverentiam, qui secundum naturam humanam de illo eras femore* ⁸² *propagandus. Accingere itaque super femur, id est super humanitatem, in qua debes diabolum* ⁸³ *expugnare. Aliud siquidem est accingi; aliud est succingi; et aliud est præcingi. Nam accingimur pugnaturi, secundum illud : ⁸⁴ *Accingimini, et estote filii potentes..... quoniam melius est nobis mori in bello, quam videre mala gentis nostræ, et Sanctorum. Succingimur ituri, secundum illud : ⁸⁵ *Simon Petrus, cum audisset quia Dominus est, tunica succinxit se, et misit se in mare. Præcingimur ministraturi, secundum illud : ⁸⁶ *Tunc præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis. Ponitur tamen frequenter unum pro alio; sicut facile potest ex multis Scripturarum auctoritatibus comprobari.****

⁸⁷ *Specie tua, et pulchritudine tua intende, prospere procede, et regna.* Solent speciosissimi de pulchritudine superbire: solent et potentissimi præ fortitudine desævire. Tu vero licet sis speciosus forma præ filiis hominum, non tamen superbis: et ideo specie tua, et pulchritudine tua intende: licet sis potentissimus, accinctus gladio super femur non tamen desævis: et inde prospere procede, et regna. Laudaverat sponsum tripliciter, asserens eum speciosissimum, eloquentissimum, et potentissimum: nunc autem singulis singula reddit. *Intende, prospere procede et regna*: quasi dicat, quia speciosus es forma secundum humanitatem, ergo specie tua nobis intende. Sed quia præ filiis hominum speciosus secundum Divinitatem: ergo intende nobis pulchritudine tua; quatenus specie tua, et pulchritudine tua intendens, secundum utramque naturam intendas, id

A est hominem pereuntem miseratus respicias, redimens per humanam, et glorificans per Divinam. Ut autem hoc competenter efficias, prospere procede ad passionem, non utique prosperatus, sed prosperans, ut miseros redimas: et regna per Resurrectionem, ut redemptos glorifices. Vel quia diffusa est gratia in labiis tuis, ergo prospere procede prædicationis officio, quia tu es lignum ⁸⁸ quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo: et folium ejus non defluet: et omnia, quæcumque faciet, prosperabuntur. Et ideo gladio prædicationis super femur humanitatis accinctus regna; primo per fidem in Ecclesia militante; demum per speciem in Ecclesia triumphante; quatenus adveniat ⁸⁹ regnum tuum: fiat voluntas tua sicut in cælo, et in terra.

B ⁹⁰ *Propter veritatem, et mansuetudinem, et justitiam.* Iterum Sponsus commendat tripliciter. A veritate doctrinæ: a mansuetudine patientiæ: a justitia vitæ: a veritate doctrinæ quam prædicat: a mansuetudine patientiæ quam exhibet: a justitia vitæ quam implet.

⁹¹ Hæc tria maxime necessaria sunt regnanti: ut sit verax in ore: mansuetus in corde: justus in opere. Ergo propter veritatem, quam prædicasti (unde ego veritatem ⁹² dico vobis) expedit vobis, ut ego vadam. Propter mansuetudinem, quam exhibuisti, unde discite ⁹³ a me, quia mitis sum, et humilis corde. Propter justitiã, quam implesti, unde sic decet ⁹⁴ nos implere omnem justitiã. Diceris quoque verax in promissis implendis: unde lex ⁹⁵ per Moysen data est; gratia, et veritas per Jesum Christum facta est. Ergo regna propter veritatem; nam de te scriptum est: ⁹⁶ *Ungetur Sanctus Sanctorum, et implebitur visio, et prophetia, ut deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna.* Diceris mansuetus in opprobriis perferendis: unde ego sicut ⁹⁷ agnus mansuetus, qui portatur ad victimam. Ergo regna propter mansuetudinem; tu namque dixisti: ⁹⁸ *O stulti, et tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt Prophetæ! Non hæc oportet pati Christum, et ita intrare in gloriam suam?* Diceris justus in judiciis exercendis: unde Justus ⁹⁹ Dominus, et justitiã dilexit, æquitatem vidit vultus ejus. Ergo regna propter justitiã; nam de te scriptum est: ¹⁰⁰ *Pater omne judicium dedit Filio.... Et potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est.*

D Plerique vero potentes humanæ conditionis oblii, solent esse terribiles, crudeles, tyranni, fallaces, impatientes, iniqui. A te vero, qui es potentissimus, hæc omnia removentur. Non enim es terribilis, sed benignus; quia specie tua, et pulchritudi-

⁷⁷ Matth. 10, 34, et seq. ⁷⁸ Marg. Femur dupliciter explicatur. ⁷⁹ Cap. 52, 27. ⁸⁰ Cap. 5, 7 et 8. ⁸¹ Gen. 24, 2. ⁸² Ibid. 22, 8. ⁸³ Jo. 3, 8. ⁸⁴ I Mach. 3, 58 et 59. ⁸⁵ Jo. 21, 7. ⁸⁶ Lucæ 12, 57. ⁸⁷ Marg. Laudatur Sponsus a forma secundum utramque naturam. ⁸⁸ Ps. 1, 3. ⁸⁹ Matth. 6, 10. ⁹⁰ Marg. Laudatur Sponsus de veritate, mansuetudine, et justitia. ⁹¹ Marg. De tribus, quæ necessaria sunt Regnanti. ⁹² Joan. 16, 7. ⁹³ Matth. 11, 29. ⁹⁴ Ibid. 3, 15. ⁹⁵ Joan. 1, 17. ⁹⁶ Daniel 9, 24. ⁹⁷ Jer. 11, 19. ⁹⁸ Lucæ 24, 25 et 26. ⁹⁹ Psal. 10, 8. ¹⁰⁰ Joan. 5, 22 et 27.

ne tua intendis. Non es crudelis, sed pius; quia A prospere procedis. Non es tyrannus, sed princeps; quia prospere regnas. Non es fallax, sed verax; quia intendis secundum veritatem. Non es impatiens, sed mansuetus; quia procedis secundum mansuetudinem. Non es iniquus, sed justus; quia regnas secundum justitiam. Et quoniam talis es, dextera tua, il est potentia tua; illa videlicet, de qua dicitur: *Dextera tua fecit virtutem; dextera Domini exaltavit me: mirabiliter, id est per miracula, te deducet de verbis ad opera, de morte ad vitam, de terris ad cœlos, de Judæis ad Gentes, per cursus totius terræ. Nam de te scriptum est: ¹ Stupebant omnes, qui eum audiebant, super prudentia, et responsis ejus. Et videntes admirati sunt. Item ² Repleti sunt omnes timore, dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie. B Tibi etiam dictum est: ³ Innova signa, et immuta mirabilia; quia tu opera illa ⁴ fecisti, quæ nemo alius umquam fecit. Deducet ergo te mirabiliter dextera tua.*

⁵ *Sagittæ tuæ acutæ, potentissime, populi sub te cadent in corda inimicorum regis. Si per armaturam intelligitur Sacra Scriptura, per sagittam debet intelligi sermo Divinus. Tunc enim de arcu sagittas emittimus, cum de Sacra Scriptura verba proferimus. Hunc arcum, et has sagittas noverat, qui dicebat: ⁶ Arcum suum tetendit, et paravit illum... sagittas suas ardentibus effecit. Duo vero sunt in sagitta; lignum, et ferrum. Lignum directum ut pervolet: et ferrum acutum, ut penetret; quæ duo sermoni Divino recte conveniunt. Scriptum est enim: ⁷ Qui emittit eloquium suum terræ, velociter currit sermo ejus. Item: ⁸ Vivus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti. Ait enim: Vere deducet te mirabiliter dextera tua, quia sagittæ tuæ acutæ sunt, id est verba tua sunt penetrabilia, et compunctiva: penetrant, enim, ut per timorem introducant amorem; et compungunt, ut per pœnitentiam tribuant indulgentiam. Audi sagittam, quæ penetrat, et compungit: *Omnis arbor, ⁹ quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. Item: ¹⁰ Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur! Propterea dicit Sponsa in Canticis: ¹¹ Anima mea liquefacta est, ut dilectus meus locutus est: loquente D quippe dilecto, anima liquescit, quia verbum Divinum cor humanum mollificat, et per compunctionis ardorem, ut iniquitatis deponat duritiam, et per caritatis fervorem, ut justitiæ formam accipiat. Duplex enim usus sagittæ, ad feriendum, et succendendum: feriendo plagam infligit, et succendendo flammam immittit: quia sermo Divinus plagando ferit ad pœnitentiam, et inflammando succendit ad**

caritatem. De ferientibus dicitur: ¹² *Sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, et confirmasti super me manum tuam.* De succendentibus legitur: ¹³ *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis.* Audi sagittam ferientem ad pœnitentiam: *Genimina ¹⁴ viperarum, quis docuit vos fugere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.* Intende ad sagittam succendentem ad caritatem: *Si quis ¹⁵ diligit me, sermones meos servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Hanc ergo sagittam noverat illa, quæ dicebat: ¹⁶ *Vulnerata sum caritate.* Quocirca populos sagittis hujusmodi vulnerat. *Sub te cadent, id est humiliabunt se tibi. In corde, vel in corda inimicorum regis. ¹⁷ Diversitas litteræ, diversitatem generat intellectus, et secundum utramque litteram duobus modis ordinatur constructio. Nam si dicatur in corde, talis est sensus: Populi tui percussi sagittis cadent, id est humiliabuntur in corde inimicorum regis, id est in corde suo, qui sunt inimici regis, id est inimici tui, qui es Rex ¹⁸ magnus super omnes populos; et fient de inimicis amici; ut ubi prius erigebantur elati, ibi nunc humiliantur devoti, sicut Paulus, qui prius erectus, tandem humiliatus, cœlitus emissa sagitta, corde percussus cecidit dicens: ¹⁹ Domine, quid me vis facere? Vel aliter: Populi inimicorum regis, id est multi de inimicis tuis, qui es Rex Regum, ²⁰ et Dominus dominantium, cadent sub te, id est supponent se tibi; in corde, id est ex corde; hoc est ex voluntate, quia cum cætera possit homo nolens, credere non potest nisi volens: *Voluntarie ²¹ sacrificabo tibi, et confitebor nomini tuo, Domine, quoniam bonum est. Si vero dicatur in corda, talis est sensus: Populi sub te cadent in corda, id est contra corda, inimicorum regis: id est contra voluntatem inimicorum tuorum; non solum Scribarum, et Pharisæorum, verum etiam Regum, et Principum, quibus nolentibus et prohibentibus, populi crediderunt, Collegerunt enim ²² Pontifices et Pharisæi concilium, et dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Ecce mundus ²³ totus post eum abiit. Si dimitemus ²⁴ eum sic, omnes credent in eum. Vel aliter: Populi sub te cadent, id est tibi se subdent, quia sagittæ tuæ acutæ infixæ sunt in corda inimicorum regis, id est transfixerunt corda inimicorum tuorum ad pœnitentiam. ²⁵ Cadunt boni, cadunt mali: sed boni in faciem, mali cadunt retrorsum. De bonis legitur: ²⁶ Ceciderunt in facies suas, et adoraverunt Deum. De malis legitur: ²⁷ Abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram. Boni vero cadunt sub Christo, et ante Christum; mali cadunt a Christo, et super Christum. De bonis cadentibus legitur: *Populi sub te cadent: Et: ²⁸ Procidamus ante***

¹ Marg. De potestate abusionis, quæ removetur a Sponso. ² Psal. 117, 16. ³ Lucæ 2, 47. ⁴ Ibid. 5, 26. ⁵ Eccli. 56, 6. ⁶ Joan. 15, 24. ⁷ Marg. Laudatur Sponsus ab armatura. ⁸ Psal. 7, 15, et seq. ⁹ Psalm. 147, 15. ¹⁰ Hebr. 4, 12. ¹¹ Matth. 3, 10. ¹² Ibid. 16, 26. ¹³ Cap. 5, 6. ¹⁴ Psalm. 57, 5. ¹⁵ Psalm. 119, 4. ¹⁶ Lucæ 5, 7, et seq. ¹⁷ Jo. 14, 25. ¹⁸ Cant. 2, 5. ¹⁹ Marg. Quatuor modis exponit. ²⁰ Psalm. 94, 5. ²¹ Act. Apost. 9, 6. ²² I Timoth. 6, 15. ²³ Psalm. 95, 8. ²⁴ Jo. 11, 47. ²⁵ Ibid. 12, 19. ²⁶ Ibid. 11, 48. ²⁷ Marg. De casu. ²⁸ Apoc. 5, 14.

Dominum. De malis cadentibus legitur : ²⁹ *Cadent a latere tuo mille.* Et : ³⁰ *Qui ceciderit super lapidem istum, conteretur.*

³¹ *Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi; virga recta est, et virga regni tui.* Hic a iudicio laudat sponsum, quem commendat tripliciter : a dignitate : ab æquitate : a puritate. A dignitate secundum officium : ab æquitate secundum iudicium : a puritate secundum animum ; quasi dicat : Jurisdictio tua non est delegata, sed ordinaria ; non est transitoria, sed perpetua ; quia *sedes tua, Deus, est in sæculum sæculi.* Sententia tua non est prava, sed recta ; non iniqua, sed justa ; quia *virga recta est, et virga regni tui.* Voluntas tua non est ficta, sed vera ; non est corrupta, sed pura ; quia *dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem.* Nullus ergo de mutabilitate confidat ; quia *sedes tua, Deus, in sæculum sæculi.* Nullus de pietate præsumat ; quia *virga est recta, et virga regni tui.* Nullus de perversitate succenseat ; quia *dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem.* Forum tuum nemo potest accipere ; quia *sedes tua, Deus, in sæculum sæculi.* Iudicium tuum nemo potest arguere ; quia *virga recta est, virga regni tui.* Animum tuum nemo potest corrumpere, quia *dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem.*

³² Bonus iudex debet habere constantiam, ne sit impetuosus ; debet habere justitiam, ne sit iniquus ; debet habere prudentiam, ne sit indiscretus. Tu ergo, qui es *Justus iudex,* ³³ *fortis, et longanimis,* non es impetuosus, sed stabilis ; quia *sedes tua, Deus, in sæculum sæculi.* Non es iniquus, sed justus ; quia *virga recta est virga regni tui.* Non es indiscretus, sed providus ; quia *dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem.* Sedes est judicialis auctoritas, de qua Veritas ait : ³⁴ *In regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel :* hæc sedes est *in sæculum sæculi ;* quia quod statuit, non mutatur ; quod decernit, non irritatur. Per *virgam regni,* quæ Sceptrum vocatur, regalis potestas accipitur : quæ dicitur *virga directionis,* quia distortos dirigit, justos regit, iniquos conterit, secundum illud : ³⁵ *Reges eos in virga ferrea, et tamquam vas figuli confringes eos.*

³⁶ *Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem.* Sententia tribus modis judicatur iniqua ; ex animo, ex ordine, ex causa. Ex animo, si feratur contra mentis sinceritatem : ex causa, si feratur contra negotii veritatem : ex ordine, si feratur contra juris solemnitatem. His tribus modis fuit iniqua sententia, qua duo Presbyteri condemnauerunt ³⁷ Susannam. Sententia vero tua non est iniqua ex animo ; quia non fertur ex malignitate, sed ex caritate, quia *dilexisti.* Non injusta ex ordine quia non fertur

A injuste, sed rite, quoniam *dilexisti justitiam.* Non injusta ex causa ; quia non fertur contra meritum, sed juxta debitum, quoniam *dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem.* Deus autem diligit justitiam tribus modis, quia creat, approbat, et remunerat. Et contra, tribus modis odit iniquitatem, quia prohibet, delet, et punit. Duo namque sunt legis naturalis præcepta : unum ad diligendum justitiam, quod docetur in Evangelio : ³⁸ *Quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis.* Alterum ad odiendum iniquitatem, quod legitur in Tobia : ³⁹ *Quod ab alio tibi oderis fieri, alteri ne feceris.* Cum autem hominem iniquum odimus, non humanitatem, sed iniquitatem debemus odire, sicut monet Ecclesia. Cum hominem iniquum diligimus, non iniquitatem, sed humanitatem debemus diligere ; nam qui ⁴⁰ *diligit iniquitatem odit animam suam.*

⁴¹ *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Non quia *dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem ;* sed ut diligeres justitiam, et odires iniquitatem. Non enim propterea Christus est unctus oleo lætitiæ præ consortibus suis, quia dilexit justitiam, et odivit iniquitatem, sed ut diligeret justitiam, et odiret iniquitatem, unctus est oleo lætitiæ præ consortibus suis. Ostenditur ergo quis unxerit, quia *Deus ;* et quem unxerit, quia *te ;* et quo unxerit, quia *oleo lætitiæ ;* et quantum unxerit, quia *præ consortibus tuis ;* et ad quid unxerit, quia, *ut diligeres justitiam, et odires iniquitatem.* In quibus verbis Trinitas personarum exprimitur : nam Pater est ungens : Filius unctus : Spiritus Sanctus est unctio. Ab hac unctione Filius nomen accepit ; quia Hebraice Messias, Græce Christus, Latine dicitur Unctus. De quo Sponsa dicit in Canticis : ⁴² *Oleum effusum nomen tuum ;* quia Christus a chrismate dicitur, quod principaliter fit ex oleo : effusum, quia ceteri Fideles ab unctione uncti, id est a Christo Christiani dicuntur. Ad litteram *oleo lætitiæ* intelligitur unctio Sacerdotalis, et regia, quæ lætificat inunctos. *Unxit ergo te Deus et regem, et sacerdotem, ut sis Rex regum,* ⁴³ *et Dominus dominantium, et ut sis Sacerdos* ⁴⁴ *in æternum secundum ordinem Melchisedech.* *Unxit autem oleo lætitiæ, id est plenitudine gratiæ, quæ mentem lætificat, et jucundat ;* sicut inquit Apostolus : ⁴⁵ *Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ.* Vel *oleo lætitiæ, id est Spiritu Sancto, qui est lætitia Patris, et Filii ; amor, et dilectio utriusque : de quo alibi legitur :* ⁴⁶ *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* Oleum istud noverat qui dicebat : ⁴⁷ *Computruit jugum a facie olei, et ille qui prædixerat :* ⁴⁸ *Suxerunt mel de petra, et oleum de saxo durissimo.* Quid sit hoc oleum, in Actibus Apostolorum exponit Petrus : ⁴⁹ *Jesum, inquit, Nazarenum, quem un-*

²⁹ Jo. 18, 6. ³⁰ Ps. 94, 6. ³¹ Ps. 90, 7. ³² Matth. 21, 44. ³³ Marg. Laudatur sponsum a iudicio. ³⁴ Marg. De rebus, quæ sunt bono iudici necessariæ. ³⁵ Ps. 7, 12. ³⁶ Matth. 19, 28. ³⁷ Ps. 2, 9. ³⁸ Marg. De justa sententia. ³⁹ Daniel. 13, 41. ⁴⁰ Matth. 7, 12. ⁴¹ Cap. 4, 16. ⁴² Psal. 10, 6. ⁴³ Marg. De unctione. ⁴⁴ Cap. 1, 2. ⁴⁵ I Timoth. 6, 15. ⁴⁶ Ps. 109, 4. ⁴⁷ II Corinth. 1, 12. ⁴⁸ Psalm. 45, 5. ⁴⁹ Iaiæ 10, 27.

xit Deus Spiritu Sancto. Is itaque Spiritus Sanctus est *oleum lætitiæ*, quo Jesus Nazarenus est unctus, *præ consortibus suis.* Consortes Christi sunt universi Fideles, qui secundum Apostolum ⁵⁰ sunt *hæredes Dei, cohæredes autem Christi; participes* ⁵¹ *promissionis*, id est hæreditatis æternæ. Christus autem plenitudinem unctionis accepit, quia datus est ei spiritus sine mensura; in quo plenitudo ⁵² *Divinitatis habitat corporaliter*: ceteri vero partem accipiunt plenitudinis; quoniam *Unguentum* ⁵³ *descendit a capite in barbam, et a barba in oram vestimentum descendit*; quia *de plenitudine ejus* ⁵⁴ *omnes accepimus*; primum Apostoli, demum ceteri. *Unxit ergo te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Erubescat Judæus, Hæreticus, et Paganus, qui Christum non esse Deum perverso corde mentiantur: cum David, Prophetarum eximius, Christum esse Deum aperta voce pronunciet: *Unxit te Deus, Deus tuus; Deus Pater unxit te, Deus Filius.* Quod in Græco satis elucet, in quo vocativus a nominativo distinguitur; propter quod in præcedenti versiculo non mutata persona Deum illum vocavit: *sedes, inquit, tua, Deus, in sæculum sæculi.* Cui consonat Isaias: ⁵⁵ *Vocabitur, inquit, nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis.* Et Jeremias: ⁵⁶ *Hic Deus noster, et non æstimabitur alius præter eum.... Post hæc in terris, visus est, et cum hominibus conversatus est.* Deus igitur unxit Deum, scilicet Deum hominem, propter hominem Deum: Nam et Deus est Pater Filii secundum Divinitatem; Pater autem est Deus Filii secundum humanitatem.

⁵⁷ *Myrrha, et gutta, et casia a vestimentis tuis, a domibus eburneis.* Laudat Sponsum ab ornatu rerum, et personarum; sed ab ornatu rerum dupliciter; videlicet a vestibus, et domibus; unde *Myrrha, et gutta, et casia a vestimentis tuis, a domibus eburneis.* Item ab ornatu personarum dupliciter: a familia, et a sponsa: unde *delectaverunt te filiae regum in honore tuo. Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato.* In vestibus autem commendat odorem contra sceditatem: in domibus nitorem contra spurcicitatem: in familia honorem contra scurrilitatem: in sponsa decorem contra deformitatem. De vestimentorum odore præmittit: *Myrrha, et gutta, et casia a vestimentis tuis.* De domorum nitore subjungit: *A domibus eburneis.* De familia honore supponit: *Delectaverunt te filiae regum in honore tuo.* De sponsæ decore concludit: *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato.* *Myrrha*, quæ species est amara, vermes arcens, et a putredine servans, mortificationem carnis significat, quæ vermes carnalium desideriorum excludit, et a plenitudine vitiorum spiritalium defendit. *Gutta*, quæ di-

citur ⁵⁸ *aromaca sedans tumores, et reprimens inflaturas, humilitatem significat, quæ tumorem cordis expellit, et inflaturam mentis evacuat.* *Casia*, quæ dicitur fistula, in humido crescens, et a callido purgans, fidem significat, quæ crescit in aqua baptismi, et purgat ab æstu peccati. *Vestimenta* Christi sunt universi fideles, quibus inquit Apostolus: ⁵⁹ *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Et de quibus inquit Psalmista: ⁶⁰ *Sicut unguentum in capite, quod in oram vestimenti descendit.* Ab his indumentis spirant illæ tres virtutes reddentes odorem; de quibus dicit Apostolus: ⁶¹ *Christi bonus odor sumus Deo in omni loco.* Hæc est illa vestimentorum fragrantia, quam sentiens Isaac benedixit, et ait: ⁶² *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni cui benedixit Dominus.* Tres istæ species distinguunt tres ordines fidelium in Ecclesia, qui sunt Noe, Daniel, et Job; id est Prælati, Continentes, et Conjugati. Nam *gutta*, id est humilitas species debet inesse Prælati, secundum illud: ⁶³ *Quanto major es, humilia te in omnibus.* Et: ⁶⁴ *Qui major est in vobis fiat sicut junior; et qui præcessor, sicut ministrator: quia* ⁶⁵ *qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur.* *Myrrha*, id est mortificatio carnis convenit Continentibus, secundum illud: ⁶⁶ *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram: fornicationem, immunditiam, libidinem, et concupiscentiam.* Et ⁶⁷ *si spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.* Nam ⁶⁸ *caro concupiscit adversus spiritum; spiritus autem adversus carnem.* *Casia*, id est fides, competit Conjugatis, secundum illud: ⁶⁹ *Confidit in ea cor viri sui.* Nam et tria sunt bona conjugii, fides, proles, et Sacramentum. Fides, ut propter legitimum usum uxoris, cum altero, vel altera minime coinquentur: quasi dicat: O Rex, tu solus accepisti plenitudinem unctionis, quia unctus es *oleo lætitiæ præ consortibus tuis*; ceteri vero partem plenitudinis acceperunt: quia *Myrrha, et gutta, et casia*, id est mortificatio carnis, et humilitas, et fides spirant *a vestimentis tuis*, id est a fidelibus tuis, non fide, sed vere, quia spirant *a domibus eburneis*, id est a cordibus puris: ⁷⁰ *ebur enim frigidum est, et nitidum; quia frigidum est, significat castitatem: quia nitidum, significat puritatem.* *Domus* igitur *eburnea* est cor mundum, et purum; de quo dicit Propheta: ⁷¹ *Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.* Quia vero *pennæ struthionis* ⁷² *similes sunt pennæ herodii, ne Angelus* ⁷³ *Satanæ transfiguret se in angelum lucis; cum dixisset, quod* *Myrrha, et gutta, et casia* spirant *a vestimentis tuis*; ut illæ virtutes non factæ, sed veræ intelligantur, adjunxit *a domibus eburneis*; id est *de corde puro* ⁷⁴, *et conscientia bona, et fide non ficta.* Vel secundum aliam litteram: *a gradi-*

⁵⁰ Deut. 32, 13. ⁵¹ Cap. 10, 38. ⁵² Rom. 8, 17. ⁵³ Ephes. 5, 6. ⁵⁴ Coloss. 2, 9. ⁵⁵ Psalm. 152, 2. ⁵⁶ Joan. 1, 16. ⁵⁷ Cap. 9, v. 6. ⁵⁸ Baruch. 3, 36 et 38. ⁵⁹ Marg. Laudatur Sponsus a vestibus. ⁶⁰ Fortasse legendum est aromatica. ⁶¹ Ga. 3, 27. ⁶² Psalm. 152, 2. ⁶³ II Corinth. 2, 15. ⁶⁴ Gen. 27, 27. ⁶⁵ Eccli. 3, 20. ⁶⁶ Lucæ 22, 26. ⁶⁷ Matth. 23, 12, et Luc. 14, 11, et alibi. ⁶⁸ Coloss. 3, 5. ⁶⁹ Rom. 8, 13. ⁷⁰ Galat. 5, 17. ⁷¹ Prov. 31, 11. ⁷² Marg. Laudatur sponsus a domibus. ⁷³ Psalm. 100, 2. ⁷⁴ Job 39, 13.

bus eburneis; id est ab operibus puris, quibus quasi quibusdam gradibus ascenditur de virtute in virtutem, ⁷⁵ donec videatur Deus deorum in Sion. Gradus isti sunt differentiae meritorum, de quibus alibi legitur: ⁷⁶ Deus in ⁷⁷ gradibus ejus cognoscetur, dum suscipiet eam.

⁷⁸ Ex quibus (odoramentis virtutum) delectaverunt te filiae regum: offerentes ⁷⁹ incensum dignum in odorem suavitatis, Altissimo. Quasi dicat: Delectabilem habes familiam, quia delectaverunt te: nobilem habes familiam, quia filiae regum sunt: honorabilem habes familiam, quia delectaverunt te in honore tuo. Talem ergo familiam, tantum decet regem habere. Filiae regum, vel carnalium, vel spiritualium possunt intelligi. Carnalium, ut nonnullae virgines reginae, quae contemnentes regna terrena, virtutum odore regem delectavere caelestem. Spiritualium, ut omnes Apostolici viri, qui filiae regum dicuntur, non propter fragilem sexum, sed propter conjugalem affectum, quem de Christo concipiunt. Quod autem adjungitur: in honore tuo, duobus modis valet intelligi: vel jungatur cum verbo delectaverunt in honore tuo, quasi non suum, sed tuum quaerentes honorem, crucis mortificationem ⁸⁰ in suo corpore pro tui nominis honore portantes. Vel, jungatur cum nomine filiae regum in honore tuo; id est quos Apostoli non in suo, sed tuo genuerunt honore, quia non a Petro petrini, vel a Paulo paulini, sed a Christo Christiani dicuntur; quod tractatum est a veteri lege, quae statuit: ⁸¹ Si frater suus mortuus fuerit sine semine, accipiat uxorem ejus frater illius, vel alius de cognatione propinquorum, ut suscitet semen, non sibi, sed fratri, et habeat natus nomen defuncti. Hoc spiritualiter competit Christo, qui secundum Apostolum ⁸², est primogenitus in multis fratribus; de quibus ipse dicit in Psalmo: ⁸³ Narrabo nomen tuum fratribus meis. Item in Evangelio: ⁸⁴ Vade, et dic fratribus, quia mortuus est sine semine; quia pendens in Cruce vix unum latronem concepit: Singulariter, inquit, ⁸⁵ sum ego, donec transeam. Et: Totae die ⁸⁶ expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem mihi. Sed suscitavit ei semen frater, qui accipit uxorem ipsius: id est Apostolicus ordo, qui sponsam Christi, scilicet sanctam Ecclesiam regendam suscepit; qui non sponsus, sed amicus sponsi est, secundum illud: ⁸⁷ Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi stat, et gaudet propter vocem sponsi. Cujus praedicatione, multitudo gentium intravit ad fidem: et habet nomen defuncti, quia conversus ad fidem nomen accipit crucifixi, ut a Christo Christiani dicantur.

⁸⁸ Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate. Duo commendantur in

A sponsa: dignitas, et ornatus. In dignitate, status, et locus; quoniam astitit regina a dextris tuis. In ornatu, pretiositas, et diversitas; quoniam in vestitu deaurato, circumdata varietate. Regina ergo, id est Ecclesia, quia sub te regit, et regnat, astitit non timore curva, sed amore directa (quia perfecta caritas ⁸⁹ foras mittit timorem) a dextris tuis non a sinistris, ut haedi, ⁹⁰ sed a dextris ut agni, id est spiritualibus, et aeternis, sed in istis per rem, in illis per speciem. In vestitu deaurato, id est in operibus bonis, quae caritate sunt informata; de quibus alibi legitur: ⁹¹ Omni tempore vestimenta tua sunt candida, id est opera tua munda; per aurum enim caritas designatur, quia sicut aurum praeminet universis metallis, ita caritas excellit universis virtutibus, secundum illud ⁹²: Major horum est caritas. Vestitus ergo non aureus, sed deauratus intelliguntur opera, non ipsa caritas, sed quae caritate sunt informata; quandoquidem fides per dilectionem secundum Apostolum ⁹³ operatur. Regina, dico, circumamicta, id est ornata varietate virtutum; id est non solum operibus, sed virtutibus: variis, sed non contrariis: diversis, sed non aversis: quoniam universae virtutes sibi invicem suffragantur, ut aliae sine aliis haberi non possint; nam si una virtutum chorda defuerit, spiritualis dissonat harmonia. Hinc et cortinae ⁹⁴ Tabernaculi, et vestes Pontificis ⁹⁵ contextae fuerunt de quatuor pretiosis coloribus, opere non tantum plumario, sed polymito, id est vario.

C ⁹⁶ Audi filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui. In hoc nuptiali convivio quinque sensus spiritualiter recreantur. Visus in eo, quod dicitur: Intende, et vide. Auditus in eo, quod dicitur: Inclina aurem tuam, et audi. Odoratus in eo, quod dicitur: Myrrha, et gutta, et casia. Gustus in eo, quod dicitur: Eructavit cor meum verbum bonum. Tactus in eo, quod dicitur: Calamus scribae velociter scribentis, Laudaturus ergo Propheta Reginam, exhortationem praemittit, admonens eam ad intelligentiam, ubi ait: Audi filia, et vide; ad obedientiam, ubi addit: Inclina aurem tuam; ad constantiam, ubi subdit: Obliviscere populum tuum, et domum patris tui. Ordo conveniens, et convenientia ordinata; ut prius intelligat veritatem; postmodum obediat veritati; deum perseveret in veritate. Ut ergo credat, intelligat: ut agat, obediat: ut perficiat, perseveret. Nam sine fide ⁹⁷ impossibile est placere Deo. Fides ⁹⁸ autem sine operibus mortua est. Qui vero perseveraverit ⁹⁹ usque in finem, hic salvus erit. Propheta vero tamquam unus ex Patribus alloquitur Sponsam nuper traductam, quasi gementem, et suspirantem pro domo deserta, et populo derelicto: ac si dicat:

⁷⁵ II Corinth. 11, 14. ⁷⁶ I Timoth. 4, 5. ⁷⁷ Psalm. 85, 8. ⁷⁸ Psalm. 47, 4. ⁷⁹ In vulgata habetur: domibus. ⁸⁰ Marg. Laudatur Sponsus a familia. ⁸¹ Eccli. 45, 20. ⁸² II Corinth. 4, 10. ⁸³ Deut. 25, 5. ⁸⁴ Rom. 8, 29. ⁸⁵ Psal. 21, 25. ⁸⁶ Joan. 20, 17. ⁸⁷ Psalm. 140, 10. ⁸⁸ Isaiæ 65, 2, et Rom. 10, 21. ⁸⁹ Joan. 5, 29. ⁹⁰ Marg. Laudatur Sponsus a Sponsa. ⁹¹ I Joan. 4, 18. ⁹² Matth. 25, 33. ⁹³ Eccl. 9, 8. ⁹⁴ I Corinth. 13, 13. ⁹⁵ Galat. 5, 6. ⁹⁶ Exod. 26, 1. ⁹⁷ Ibid. 28, 6. ⁹⁸ Marg. Exhortatio ad Sponsam. ⁹⁹ Hebr. 11, 6.

Audi filia choros cantantium; et vide ludos psallentium, quibus aurem inclina, ut deponas mœstissimam; et obliviscere populum tuum, quem dimisisti, quia meliorem invenies. Nam vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis. Et obliviscere populum tuum, et domum patris tui, qua exivisti, quia meliorem intrabis: nam adduceres in templum regis. Quod si feceris: Concupiscet Rex speciem tuam, quia ipse est Dominus Deus tuus. Tu ergo, filia, id est Ecclesia quam catechizando concepi, quam genui baptizando, audi prophetias, et vide completas; vel audi Evangelium, et vide Deum; in præsenti per fidem, in futuro per speciem. Et inclina aurem tuam, ut et visibiliter audias, et libenter obedias. Et ita obliviscere populum tuum, id est idololatrias; et domum patris tui, scilicet conversationem Diaboli; quasi dicat: Obliviscere Babyloniam, quia Jerosolymam advenisti; obliviscere Zabulum, quia Jesum accepisti; sicut præceptum fuerat Abraham: ⁹³ Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et veni in terram, quam monstravero tibi: ut deseras illos, quibus Dominus ait: ¹⁰⁰ Vos ex patre diabolo estis.

¹ *Et concupiscet rex decorem tuum, quia ipse est Dominus Deus tuus. Et adorabunt eum filiae Tyri in muneribus.* Supra laudandum ammonuit: nunc ammonitam laudat. Sicut autem quatuor modis laudaverat Sponsam, ita quadriformiter laudat Sponsam; a forma scilicet, et a gloria; ab adolescentulis, et a filiis. A forma cum ait: *Concupiscet rex speciem tuam.* A gloria cum adjungit: *Omnis gloria ejus filiae regum ab intus.* Ab adolescentulis cum supponit: *Adducentur regi virgines post eam.* A filiis cum concludit: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: quasi dicat: Obliviscere populum tuum, et domum patris tui, quia rex, id est Christus concupivit speciem tuam, id est acceptavit decorem virtutum, quem sine te fecit in te. Rex, dico, non qualis fuerat pater tuus, id est diabolus, sed Dominus Deus tuus; quia Deus, est reverendus; quia tuus, est diligendus. Deus, id est Creator; Dominus, id est Redemptor; Deus tuus, quia de suo sanguine redemit, qui creando tibi dedit naturam; qui redimendo, tribuit tibi gratiam. Tantus, et talis, quod adorabunt eum Filiae Tyri in muneribus, id est in caerimoniis, votis, et eleemosynis. Tyrus enim interpretatur angustia, cujus filiae sunt Gentes peccatorum angustiis coarctatae. Unde mulier Chananæ ² a finibus illis egressa, typum gerens Gentilis Ecclesiae, venit, et adoravit. Quia vero tantum virum habes, et talem; ideo vultum tuum, id est benignitatem tuam, deprecabuntur, pro se, omnes divites plebis, id est sapientes, et nobiles hujus sæculi, principes et philosophi; quia jam conversi venerantur Ecclesiam. Vel divites plebis intelliguntur Judæi, qui quondam*

A habebant templum, et Sacerdotium, divitias legis, et prophetiæ. Sicut enim ante Salvatoris adventum, quicumque de Tyro, id est de populo gentium cupiebant fieri proselyti, deprecabantur Israel, ut per eos introducerentur in Templum, ita post Salvatoris adventum, quicumque de Israel, id est de populo Judæorum, volunt fieri Christiani, deprecabuntur Ecclesiam, ut eos recipiat ad baptismum, quatenus salutem, quam perdidit in Judæa, inveniant in Ecclesia. Per vultum benignitas designatur, secundum illud: ³ *Illuminet vultum suum super nos, et misereatur nobis.*

⁴ *Omnis gloria ejus filiae regis ab intus, in fimbriis aureis, circumamicta varietate.* Quam reginam prædixerat, filiam regis appellat; Christus regenerat, quam desponsat. Laudat ergo sponsam a gloria, quam commendat dupliciter: ab ornatu interiori, et ab ornatu exteriori. Ornatus interior, nitor conscientiae. Ornatus exterior est splendor doctrinae. De ornatu interiori præmittit: *Omnis gloria ejus filiae regis ab intus, id est in conscientia, juxta quod inquit Apostolus: ⁵ Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiae nostræ.* Unde: *Qui gloriatur, ⁶ in Domino gloriatur.* Certe qui foris nitent, et intus sordent, *similes ⁷ sunt sepulcris dealbatis, quæ a foris parcent hominibus speciosa, intus autem plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia.* De ornatu exteriori subjungit: *In fimbriis aureis, id est clavis doctrinis, ornantur.* Hæc sunt aurea tintinnabula, quæ dependebant ⁸ a tunica hyacinthina. Per aurum enim sapientia designatur; quæ sicut aurum præcellit universis metallis, ita sapientia præeminet omnibus donis. *Requiescet super eum, inquit, ⁹ spiritus sapientiae, et intellectus, etc.* Dicit igitur: *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato; sed omnis gloria ejus, id est filiae regis est ab intus, id est in conscientia. Non enim ¹⁰ qui in manifesto Judæus est, neque quæ in manifesto in carne, circumcisio: sed qui in abscondito Judæus est, et circumcisio cordis, in spiritu, non littera: cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.* Ejus autem ornatus non tantum est intus in conscientia, sed etiam foris est in doctrina. Quoniam *in fimbriis aureis: id est in doctrinis præclaris, quæ sapientiae luce refulgent, est circumamicta, id est undique decorata varietate linguarum, secundum illud: ¹¹ Loquebantur variis linguis, prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis; multum enim per aurum sapientiae, et per argentum eloquentiae decorantur.* Unde Sponsus ad Sponsam inquit in Canticis: ¹² *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.* Per aurum sapientia, per argentum eloquentia designatur. Nam de sapientia scriptum est: ¹³ *Facies mensam de lignis Sethim,..... et inaurabis eam auro mundissimo.* De eloquentia vero legitur: ¹⁴ *Eloquia Domini, elo-*

¹⁰⁰ Jacob. 2, 20. ¹ Matth. 10, 22. ² Genes. 12 1. ³ Joan. 8, 44. ⁴ Marg. Sponsa laudatur a forma. ⁵ Matth. 15, 22 et 25. ⁶ Psalm. 66, 2. ⁷ Marg. Laudat Sponsam a gloria. ⁸ II Corinth. 4, 12. ⁹ I Corinth. 1, 31. ¹⁰ Matth. 23, 27. ¹¹ Exod., 28, 33. ¹² Isaia 11, 2. ¹³ Rom. 2, 28. et seq. ¹⁴ Act. Ap. 2, 4.

quia casta; argentum igne examinatum. Decenter ergo per murenulas aureas flores sapientiæ designantur, quibus collum, et pectus Ecclesiæ, id est prædicatores Ecclesiæ, et doctores ornantur. Vermiculatas, id est distinctas, et variatas argento, scilicet eloquentia, ut juxta varietatem materiæ, vel personæ, stylus sermonis, et qualitas varietur, ait: ¹² *Sapientiam loquimur inter perfectos. Inter vos* ¹⁶ *non judicavi me scire aliquid, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. Et iterum: Non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam.* Si vero per vestem Ecclesiæ singuli quique fideles intelligantur, secundum illud, quod ei dicitur a Domino per Prophetam: ¹⁸ *His omnibus velut ornamento vestieris: per fimbriam, quæ est extrema pars vestis, ultimi fideles debent intelligi, qui erunt in fine sæculi: ut talis sit sensus: Regina erit circumdata varietate virtutum, in fimbriis aureis, id est in ultimis sanctis, qui erunt aurei, id est perfecti, sicut aurum* ¹⁹ *quod per ignem probatur.*

²⁰ *Adducentur regi virgines post eam: proximæ ejus offerentur tibi. Offerentur in lætitia, et exultatione: adducentur in templum regis.* Solet puella, cum de domo patris ad domum sponsi deducitur, contristari pro cognatis, et cognitis, quos dimittit: propter quod ei dicitur: *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui; quoniam concupivit rex speciem tuam.* Solent venientibus sponsis omnes assurgere, ac humiliter inclinare: propter quod dicitur: *Adorabunt eum filie Tyri in muneribus: vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis.* Solet sponsa preciosis vestibus, et variis indumentis ornata procedere: propter quod dicitur: *Omnia gloria ejus filie regis ab intus, in fimbriis aureis, circumamicta varietate.* Solet secum paranympum, non extraneos, sed propinquos adducere: propter quod dicitur: *Adducentur regi virgines post eam, proximæ ejus.* Solent cum hymnis, et canticis festive deduci: propter quod dicitur: *Afferentur tibi in lætitia, et exultatione.* Solent pro consecrando conjugio in templum adduci: propter quod dicitur: *Adducentur in templum regis.* Licet autem una sit universalis Ecclesia, de qua dicitur: ²¹ *Una est columba mea, perfecta mea, multæ sunt tamen diversitates fidelium, de quibus adjungitur: Viderunt eam filie, et beatissimam prædicaverunt reginæ, et concubinæ laudaverunt eam.* Post eam igitur reginam, quæ mater est omnium, id est post primitivam Ecclesiam, virgines adducentur, et proximæ afferentur; quia facilius merentur adytum regis virgines, quam viduæ; continentes, quam conjugatæ. Nam, ut inquit Apostolus: ²² *Qui sine uxore est, cogitat quæ Domini sunt, et quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est,*

*A sollicitus est, quæ sunt mundi. Virgines ergo, quæ tam corde, quam corpore sunt pudicæ, adducentur regi, videlicet Christo, in præsentem per fidem, in futuro per speciem. Et proximæ ejus, id est conjugatæ, vel viduæ, proximo loco post illas, afferentur tibi, Rex Christe, ut istis des auream, illis aureolam. Nam illarum est fructus ²³ centesimus, istarum sexagesimus, vel tricesimus. Utræque tamen afferentur in lætitia cordis, et exultatione corporis, propter geminam stolam. Quia vero ²⁵ non omnes virgines sunt prudentes, sed quædam sunt fatuæ, solæ vero prudentes intraverunt ad nuptias, et clausa est janua: recte subjungitur: *Adducentur in templum regis, id est in Jerusalem cœlestem, in Ecclesiam triumphantem, cum regnum advenerit, de quo dicit Psalmographus: In templo ejus omnes dicent gloriam.* In illud itaque templum solæ prudentes virgines adducentur; quia sicut pastor ²⁷ separabit agnos ab hædis, agnos adducet in gloriam, hædos tradet ad pœnam. In templum autem militantis Ecclesiæ tam prudentes, quam fatuæ virgines adducuntur; quia modo mixta sunt grana cum paleis, et lolium cum frumento.*

²⁸ *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram.* Sponsa laudatur a filiis: filios autem commendat a magnitudine; quia sunt nati pro patribus. A fortitudine; quia nati sunt filii. ²⁹ Ab altitudine; quia constitues eos principes. A latitudine; quia super omnem terram. A gratitudine; quia memores erunt nominis tui, Domine. A longitudine; quia in omni generatione, et progenie. Patres verò non solum carne, sed etiam fide possunt intelligi, teste Veritate, quæ dicit: ³⁰ *Si filii Abraham essetis, opera Abraham faceretis.* Patris enim Ecclesiæ secundum carnem fuerunt Idololatæ, pro quibus nati sunt Christiani. Patres secundum fidem fuerunt olim Prophetæ, pro quibus nati sunt tandem Apostoli. Pro apostolis autem quotidie nascuntur Episcopi, quos Ecclesia principes super omnem terram constituit. Quamvis et aliter possit intelligi: *Filii nati sunt pro patribus; quos generas filios, collocas tibi patres, cum discipulos facis magistros.* Verum Apostolos non Sponsa, sed Sponsus constituit principes super terram, quibus post Resurrectionem insuflavit, et ait: ³¹ *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remisistis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt.* Euntes ³² *in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur.* Sed ad utrumque potest referri, quod dicitur: *Constitues eos principes super omnem terram: et ad Sponsam, de qua præmittitur: Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: et ad Sponsum, de quo subjungitur: Memo-*

¹² Cap. 1 10. ¹⁶ Exod. 25, 23, et seq. ¹⁷ Psalmi. 41, 7. ¹⁸ I Corinth. 2, 6. ¹⁹ Eod. cap. vers. 2. ²⁰ In ead. Epis. cap 5. v. 1, et seq. ²¹ Isaia. 49, 18. ²² I Petr. 1, 7. ²³ Marg. Sponsa laudatur ab adolescentulis. ²⁴ Cant. 6, 8. ²⁵ Ibidem. ²⁶ I ad Corinth. 7, 32, et seq. ²⁷ Matth. 13, 8. ²⁸ Matth. 25: vers. 3 et 10. ²⁹ Psal. 28, 9. ³⁰ Matth. 25, 32, et seq. ³¹ Marg. Sponsa laudatur a filiis. ³² Hic videtur aliquid deesse; nisi sic interpreteris: Nati sunt filii similes patrum (fortium), Regum.

res erunt nominis tui, Domine. De principibus istis alibi legitur : ³³ Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham. Nimis ³⁴ honorati sunt amici tui, Deus : nimis confortatus est principatus eorum.

³⁵ Porro principatus iste non tradit dominium, sed tribuit ministerium; juxta quod Dominus inquit apostolis : ³⁶ Reges Gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Vos autem non sic : sed qui major est inter vos, erit sicut junior ; et qui præcessor, erit sicut ministrator. Et Petrus Apostolorum magister . ³⁷ Non quasi dominantes in clero, sed forma facti gregis ex animo. Memores erunt nominis tui, Domine, in omni generatione, et progenie. Quasi dicat; Accepti beneficii non erunt ingrati, quia memores erunt nominis tui, Domine : non tantum alicubi, sed ubique; quoniam in omni generatione, et progenie suscepti officii non erunt oblitii; quia propterea populi confitebuntur tibi; non tantum semel, sed semper; quoniam in æternum, et in sæculum sæculi. Olim notus ³⁸ in Judæa erat Deus, et in Israel magnum nomen ejus; sed apostoli, et Apostolici viri memores erunt nominis tui, Domine, in omni generatione, et generatione Judæorum, et progenie Gentium; quoniam,

A in omnem ³⁹ terram exivit sonus eorum, et in fins orbis terræ verba eorum. Vel in omni generatione, et progenie, id est per omnes successores, prædicando nomen tuum magnum, et gloriosum, quod invocatum est super illos. Nomen istud Petrus Apostolus exposuit principibus, et senioribus Judæorum: Notum, inquit, ⁴⁰ sit omnibus vobis, quoniam in nomine Jesu Christi Nazareni..... astat iste coram vobis sanus..... Nec enim nomen aliud datum est sub cælo hominibus, in quo nos oporteat salvos fieri. Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, et in sæculum sæculi. Quasi dicat : quia principes memores erunt nominis tui, Domine, in omni generatione, et progenie, propterea populi Christiani, principes imitantes, confitebuntur tibi, id est laudabunt te. Nam quod agitur a majoribus, facile trahitur a minoribus in exemplum. In æternum, et in sæculum sæculi, id est per omne tempus, et per ipsam æternitatem. Æternum tamen propter dignitatem præmittit; et sæculum propter dignitatem supponit. ⁴¹ Vel alterum expositio est alterius; In æternum, et in sæculum sæculi, hoc est in futurum, quod est consecutivum præsentis. Beati ergo, ⁴² qui habitant in domo tua, Domine; in sæculum sæculi laudabunt te.

Explicit liber de Quadripartita specie Nuptiarum Domini Innocentii papæ tertii.

³³ Joan. 8, 59. ³⁴ Joan. 20, 22, et seq. ³⁵ Marc. 16, 15, et seq. ³⁶ Psal. 46, 10. ³⁷ Psalm. 158, 17. ³⁸ Mar. De spirituali principatu. ³⁹ Lucæ 22, 25, et seq. ⁴⁰ I Epist. 5, 5. Respicit ad verba illa Lucæ 22, 52. Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. Magistrum porro Apostolorum Petrum, hic apertissime tradit Innocentius. ⁴¹ Psalm. 75, 2. ⁴² Psalm. 18, 5.

DUBIORUM APPENDIX.

COMMENTARIUM

IN SEPTEM PSALMOS PŒNITENTIALES.

(Opp. Innocentii III, edit. Colon. 1575, in folio, pag. 208.)

PROŒMIUM.

Ne inter occupationes multiplices et sollicitudines vehementes, quas non solum ex cura regiminis, verum etiam ex malitia temporis patior ultra vires, quasi totus absorbear a profundo : libenter aliquas horulas mihi furor, quibus ad revocandum et reducendum spiritum ad seipsum, ne a seipso dividatur et alienetur omnino, et in lege Domini aliquid meditetur, quod ad hoc ipso proficiat inspirante, cujus

G spiritus ubi vult spirat (Joan. III), ne semper sic sim traditus aliis, ut nunquam restituar ipse mihi. Nam et unigenitum Verbum Patris, non sic a Patre descendit, ut non remaneret cum Patre, ipso testante: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo (ibid.). Flumina quoque non sic egrediuntur de mari, ut non egrediantur ad mare. Quia juxta sententiam Salomonis, ad